

Juraj LOKMER

Otok Krk i njegova kulturno-povijesna baština u putopisu Sir Thomasa Grahama Jacksona s kraja 19. stoljeća (II. dio)¹

Juraj LOKMER, dipl. ing.
Omladinska 1, Rijeka
juraj.lokmer1@inet.hr

UDK 94(497.5 Krk):821.111-992
Izvorni znanstveni članak

U 19. stoljeću pojačano je zanimanje engleskih putopisaca za istočnojadransku obalu. Motivi njihova putovanja su različiti: od upoznavanja „egzotičnih“ krajeva, otkrivanja nepoznate europske kulturne baštine, pa sve do snimanja stanja i odnosa političkih snaga nakon kolapsa susjednoga Turskoga Carstva i jačanja samosvijesti slavenskih naroda na području Austro-Ugarske Monarhije. Britanski arhitekt, povjesničar, konzervator i pisac Sir Thomas Graham Jackson (1835. – 1924.) putovao je 1882., 1884. i 1885. godine istočnojadranskom obalom od Grada i Akvileje do Boke kotorske i Cetinja te je dokumentarnom preciznošću opisao ljude i krajeve riječju i slikom, bilježio arhitektonske spomenike, povijesne događaje i prirodne fenomene. To je objavio u kapitalnom djelu “Dalmatia, the Quarnero and Istria with Cetigne in Montenegro and the Island of Grado”, koje je 1887. godine tiskano u tri dijela (knjige) u Oxfordu. Jacksonov opis otoka i grada Krka, gdje je boravio 1885. godine, raskošan je i vrvi povijesnim podacima, prosudbama o povijesnim događanjima, datacijama i umjetničkom prosudbom vrijednosti arhitekture i predmeta, lirskim, a ponekad i groteskno zajedljivim opisom ljudi i krajolika,

1 Odabrane dijelove Jacksonova putopisa koji se odnose na Kvarner i otok Krk preveo je i dao podnaslove autor ovoga rada. Ti su dijelovi dani u navodnicima.

prosudbama koje imaju i političku pozadinu i uvjetovanost svjetonazorom njegove klase i zemlje iz koje dolazi. Grad Krk ga je svojim ambijentalnim posebnostima oduševio, osvojio, upravo zarobio svojom poviješću, crkvama, samostanima, gradskim kaštelom, zidinama i, čini se, ljudima na kojima se vidi utjecaj latinske kulture. Stoga njegovi opisi i slike to i zrcale. Njegovo zanimanje je usmjereno i na političke prilike u prošlosti i vremenu njegova boravka u Krku, a zasnovano je na povijesnim izvorima, u prvome redu onim mletačkim. Daje opis frankopanskog roda i frankopanske vladavine na Krku, koristi se poznatim izvorima i ne donosi ništa novo, nego samo osvježava i aktualizira izvore iz kojih crpi podatke (Antonio Vinciguerra). Uviđa i posebnost u katoličkom bogoslužju ovoga otoka: latinski jezik u crkvama grada Krka, a izvan gradskih zidina u svim crkvama po otoku staroslavenski i glagoljica. Jacksonovi opisi, ako se odbace povijesno-politički komentari, sadrže dragocjene podatke i svjedočanstva o otoku Krku, ljudima i okolnostima življenja, čime se dobiva uvid u epohu, poglede i mišljenje drugih, tj. stranaca. To je dokumentacija koja je autoritetom iznimne Jacksonove ličnosti oblikovala javno mnijenje engleskoga govornoga područja i šire. Danas su ti stavovi i mišljenja mnogima možda čudni, ali su to stavovi koji su znatno utjecali na političke odluke anglosaksonskih zemalja, u prvome redu Velike Britanije krajem 19. i tijekom 20. stoljeća, posebno nakon Prvog i u vrijeme Drugoga svjetskog rata. U ovome se radu nastoje dati prijevodi dijelova Jacksonova putopisa koji se odnose na otok Krk i Kvarner, ali i uvid u epohu, okolnosti nastanka ovoga putopisa, kao i relevantne komentare i objašnjenja, čime se omogućava bolje razumijevanje ovoga Jacksonova djela, ali i opisanih krajeva i povijesnih okolnosti. Isto tako se dobiva i širi horizont vrednovanja vlastite povijesti i kulturne baštine, kao i bolja mogućnost sagledavanja budućnosti ovoga hrvatskog otoka i grada Krka.

Ključne riječi: putopis, otok Krk, Frankopani, Thomas Graham Jackson.

Grad Krk i njegove znamenitosti

„Grad Krk leži na kraju obale dubokoga zaljeva, a iako malen sa svojim crkvama i zvonnicima, zidinama staroga frangipanskoga kaštela predstavlja značajnu frontu prema moru (sl. 90.). Zidine okružuju stari grad s kopnene

strane, a dva stara ulaza, Porta di Su² i Pizanijeva vrata (Porta Pisana),³ postoje i danas, iako su sama vrata uništena. Postoji i drugi ulaz s morske strane⁴ kojim se dolazi kroz ljupki sjenoviti ‘boschetto’⁵ na široki prilaz, koji vodi do mletačke kule⁶ sa satom nad ulazom nad kojim se je savio veliki luk u prizemlju. Ta kula je danas pretvorena u kavanu.⁷ Na pročelju ove kule-tornja nalazi se čuvar – lav Sv. Marka⁸ s natpisom u njegovu čast:

-
- 2 Gornja vrata – *Porta superior* ili *Portasù* prvi se put spominju u listini biskupa Ivana iz 1186. godine (ŽIC-ROKOV 1971, 203), a kao *Porta di su* ili *Porta di Suso* spominju se i 1300. godine (Fiorentin 2001, 342).
 - 3 Pisanijeva vrata. Giovanni Alvise Pisani bio je providur od 1538. do 1540. godine i Tommaso Pisani od 1540. do 1541. godine (T. G. J.). Pisani je mletačka plemićka obitelj podrijetlom iz grada Pise, koja se zbog svoje brojnosti razdijelila na različite ogranke, a bogatstvom i posjedima bila je jedna od najmoćnijih mletačkih obitelji. Mnogi njezini članovi obnašali su važne crkvene, diplomatske, upravne i nadasve vojne funkcije te imali posjede, posebno na Egejskim otocima (PISANI). Ova vrata spominju se u Statutu 1300. godine (ŽIC-ROKOV 1971b, 202-203; FIORENTIN 2001, 342).
 - 4 Ovdje je riječ o glavnim gradskim vratima *Porta Maior Civitatis* ili *Porta Magna* (Velika gradska vrata), koja se prvi put spominju u jednoj darovnici od 10. listopada 1350. godine (ŽIC-ROKOV 1971b, 206; FIORENTIN 2001, 342).
 - 5 Tal.: šumica, gaj, lug.
 - 6 Kula glavne straže ili Torion, kako su je nazivali građani Krka (FIORENTIN 2001, 342). Ova kula sa-građena je po nalogu Antonija Vinciguere. Sredstva su bila spremna 1489. i najvjerojatnije je gradnja kule završena devedesetih godine toga stoljeća (ŽIC-ROKOV 1971, 197).
 - 7 Prvi pisani dokument koji govori o postojanju Cafetarije je iz 1766., a 1802. godine spominje se *La bottega di caffè* (FRGAČIĆ-TOMIĆ 1994, 60). U tom prostoru, koji Jackson spominje 1885. godine kao kavanu, nalazi se sve do današnjih dana ugostiteljski objekt toga tipa.
 - 8 Danas na toj kuli nema mletačkoga lava. Na pročelju iznad velikog luka vidi se samo kamenje koje je daleko svjetlije od ostaloga i koje je naknadno umetnuto. Mletački lav koji se vidi na starim razglednicama s početka XX. st. uklonjen je kao simbol talijanstva istočne jadranske obale u prvoj polovici 1930. godine jer je „Krčko općinsko zastupstvo, udovoljujući i želji našega pučanstva sa cijeloga otoka, dalo (...) skinuti tu nametnutu ploču i spremilo ju među svoje starine“. Umjesto lava je prigodom desete obljetnice svršetka talijanske okupacije postavljena spomen-ploča, a nedugo zatim „bio je smenjen tadanji sreski načelnik u Krku. U narodu je kolala vijest, da je postao žrtvom mletačkog lava. Ja ne mogu i neću vjerovati tome, jer mislim, da naše vlasti ne bi smjele niti same trpiti, da nam na čelu ostane žig bivšeg ropstva“. Tako je zapisao Dinko Trinajstić, senator u Senatu Kraljevine Jugoslavije. Na to mjesto je krajem travnja ili u svibnju postavljena spomen-ploča, koje danas nema. Uklanjanje mletačkoga lava u Krku izazvalo je žestoke reakcije kraljevine Italije. U Trogiru su pripadnici Sokola Kraljevine Jugoslavije razbili ili teško oštetili mletačke lavove od 1. do 3. prosinca 1932., što je širom Italije izazvalo protujugoslavenske prosvjede (JAREB 2007, 421-423). I Žic-Rokov govori da je taj lav uklonjen 1921. godine. Talijani su ga opet postavili u vrijeme okupacije 1941., ali je ponovno skinut 1947. godine (ŽIC-ROKOV 1971b, 197). Nema podataka gdje i kako je ta skulptura završila. Dinko Trinajstić (1858. – 1939.), Vrbenčanin, nećak dr. Dinka Vitezića, zastupnika u Carevinskom vijeću u Beču. Službovao je kao odvjetnik u Pazinu i narodni zastupnik u Pokrajinskom saboru u Poreču

TVRBABVNTVR GENTES ET QVI HABITANT TERMINOS A SIGNIS TVIS⁹

Iznad toga je godina 1493. i ime JACOBVS EMO,¹⁰ vjerojatno ime venecijanskog časnika – službenika.¹¹ Tada je otok bio već trinaeset godina pod neposrednom vlašću Republike, a ta građevina mora da je i starija od toga vremena, jer se na njoj nalazi grb Frangipana.¹²

.....
(1895.) do njegova raspusta 1910. godine. Odlučno je branio hrvatski jezik i narodna prava istarskih Hrvata. Bio je potpredsjednik Jugoslavenskog odbora u emigraciji i član Privremenog predstavništva naroda u Beogradu, a pod konac života i senator Kraljevine Jugoslavije (BOLONIĆ 1981, 206-208). U gradu Krku ostao je lav na okrugloj kuli frankapanskoga kaštela na Kamplinu, koji se i danas može vidjeti, kao i lav na fontani – bunaru na Veloj placi. Nakon 1990. godine na sva gradska vrata postavljen je reljef – ploča s likom sv. Kvirina, zaštitnika grada Krka, koji je umanjena replika reljefa s krune bunara na Veloj placi.

- 9 „Nemirni narodi i oni koji tu stanuju nalaze ovdje smiraj u tvome znaku“ (prev. J. L.). Danas na toj kuli iznad velikoga luka nema mletačkoga lava, a ni natpisa o kojem ovdje govori Jackson. Ivan Feretić u svojoj rukopisnoj povijesti Krka napisanoj 1819. godine kao očevidac kaže da je natpis glasio: QUI IUSTO VENETORUM PARENT IMPERIO UBERE AC DIUTURNA LIBERTATE FRUUNTUR (ŽIC-ROKOV 1971b, 197), a što je u prijevodu: „Tko se potpuno pokorava vlasti Venecije, plodonosnu i dugotrajnu slobodu uživa“ (prev. J. L.), a što baš i nije slično onom natpisu koji donosi Jackson. Taj isti podatak donosi i Ivan Feretić, početkom XIX. stoljeća, a prenosi ga i A. M. Fiorentin i potkrepljuje ga razglednicom na kojoj se može raspoznati taj natpis. A. M. Fiorentin govori i o natpisu na kamenoj nadstrešnici nad lavom, koja i danas tu stoji kao sastavni dio donjeg dijela prozora, a natpis glasi: CAESAR MALIPHETRO MCCCCLXXXII. To je ime mletačkog providura Krka i godina 1493. (FIORENTIN 2001, 239). Žic-Rokov misli da je Jackson možda pri redakciji svoje knjige pogriješio, tj. da je taj natpis zapravo onaj koji se i danas nalazi, ali bez datuma, oko lava na vratima crkve franjevac trećoredaca u Krku. Ostavlja i mogućnost da je natpis na toj kuli kasnije izmijenjen (ŽIC-ROKOV 1971b, 197). Međutim, kod franjevac trećoredaca nalazi se natpis sličnog sadržaja, ali ne i identične formulacije: A SIGNIS TUIS TURBABUNTUR GENTES IN TERMINIS (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 278) Čiji je podatak o natpisu uz mletačkoga lava ispravan, teško je reći. Veća je vjerojatnost da je podatak koji donosi Žic-Rokov, odnosno Feretić upravo taj koji je tu stajao, posebno ako se može provjeriti na razglednicama iz vremena prije uklanjanja lava s toga mjesta.
- 10 Ćmo je stara mletačka patricijska obitelj, čiji korijeni sežu u XII. st. Dala je Veneciji mnoge službenike i dužnosnike koji su se proslavili srčanošću i hrabrošću te velikim zaslugama za opću dobrobit. Jedan od tih je i Jakov za kojega u dostupnim izvorima nema pobližih podataka (ĀMO).
- 11 Ja nisam našao njegovo ime među mletačkim upraviteljima. Providuri Krka u to su vrijeme bili ili Marin Boldù (1490. – 1493.) ili Cesare Malipieri (1493. – 1497.), a dužd je bio Agostino Barbarigo (1486. – 1501.). Dr. Cubich, II., str. 126, kaže da taj toranj datira u vrijeme kada je Vinciguerra pregradio zidine, ali to je u suprotnosti s činjenicom da se na tom tornju nalazi frangipanski grb (T. G. J.).
- 12 Danas na tom pročelju nema frankopanskoga grba. Frankopanski grb na tome mjestu ne spominju ni drugi autori (Ivan Feretić i dr.). Očito da je Jackson ovdje pogriješio, odnosno zamijenio tu kulu s gradskim kaštelom na Kamplinu, gdje se nalazio stari frankopanski grb. Osim toga, ova tvrdnja je

Građani Krka su dugo žalili za vladavinom te obitelji, usprkos strahotama koje je učinio njihov zadnji knez, a čudna i bijedna nošnja muškaraca koji nose veliki crni prsluk, visoku crnu kapu i široke crne hlače stisnute u gležnju, kao da se time izruguju ili ozbiljno iskazuje svoju: *'Lutto per i Frangipani'*¹³“

Katedrala

„Srednji brod katedrale ima po dužini devet niša, a svaka niša je duga deset stopa¹⁴ i dvadeset i četiri stope¹⁵ široka, od sredine do sredine stupova; tako se može reći, mjere crkvenoga broda su oko devedest stopa s dvadeset dvije stope na unutarnjoj strani,¹⁶ s pobočnim brodom sa svake strane. Lukovi su polukružni sa značajnim povišenjem, neoblikovani i odrezani ravno kroz cijeli zid. Svih osam stupova sjeverne kolonade imaju kapitule manje više nesumnjivo bizantskoga tipa koji su dobro različit izrade, a jedan od njih (Ploča I,

Motiv iz grada Krka početkom XX. st. (razglednica priv. vl.)

.....
 u suprotnosti s tvrdnjom da je ta kula mletačka koju Jackson spominje nekoliko redova prije (vidi bilj. pod brojem 2). Pod samim krovom ove kule, i to na pročelju okrenutom Velikoj plac, nalaze se četiri manja kamena grba. To su grbovi mletačkih obitelji, odnosno duždeva: Andrea Vendramina (1476. – 1478.), Leonarda Loredàna (1501. – 1521.), Christofora Moro (1462. – 1471.) i dvojice Barbariga: Marca (1485. – 1486.) i Agostina (1486. – 1501.), koji su na neki način zaslužni za mletačko preuzimanje otoka Krka. Netočan i nepotpun je podatak koji se sada nalazi na obavijesnoj pločici na toj kuli, a koji govori da su to sve grbovi dužda Agostina Barbariga (1486. – 1501.). Usp. *Dogi della Repubblica di Venezia*. To demantiraju i drugi autori (FIORENTIN 2001, 239). Vrijedi primijetiti da su ti grbovi danas dobro nagriženi zubom vremena pa bi vrijedilo originale smjestiti u zatvoreni prostor (muzej), a njihove replike staviti na ta mjesta. Isto tako bi vrijedilo od svih natpisa i grbova, posebno onih koji su izloženi utjecaju atmosferilija (mletački lav na kuli frankopanskoga kaštela, Bogorodica na katedrali, npr.), načiniti odljeve/replike, a originale smjestiti u zatvoreni prostor (stalna izložba, spremište) kako bi se sačuvali za buduća vremena. O tome govori iskustvo s nekim kamenim (glagoljskim) spomenicima otoka Krka (Omišalj, Krk).

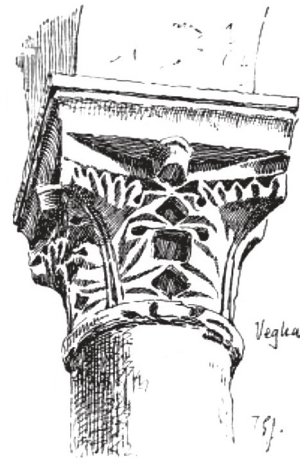
13 Prev.: „žalost za Frangipanima“.

14 10 stopa = 3,048 m.

15 24 stope = 7,315 m.

16 To iznosi oko 28 m x 6,70 m.

Sl. 9¹⁷⁾ neobično je ornamentiran pticama i životinjama umjesto akantusova lišća i manje je bizantskoga, a više romaničkoga tipa. Na južnoj strani kolonade najistočniji kapitel je u štuko žbuci,¹⁸ a zapadni polustup i kapitel prvi do njega su u stilu kasne talijanske gotike. Svi drugi kapiteli su istoga bizantskog stila, kao i oni što se nalaze nasuprot njima na drugoj strani. Na Sl. 86 predstavljen je jedan od tih kapitela, koji je neobičan po tome, a to baš i nije za pohvalu, što je nemaštoviti arhitekt posložio kapitele četvrtastog i trokutastog presjeka u razmacima među kapitelima s lišćem.¹⁹ Kasnije sam vidio kapitel s istim oblicima u bazilici u Gradu²⁰. Na svakoj strani, na polovici toga niza je jedan osmostrani stup vitkijih proporcija. Ostalo stupovlje je okruglo s entasisima,²¹ a imalo je astragal²² s apofigejom,²³ visokim do najveće moguće mjere kako bi mogao držati četvrtasti kamen, tzv. ravenatski blok²⁴ koji nosi masu luka. Jedan stup na južnoj strani je znatno veći nego drugi stupovi pa lukovi nadesno i na-

Slika 86. T. G. Jackson, *Dalantia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 141.

17 Vid. Vol. I., str. 214 (T. G. J.).

18 Štuko žbukom bili su obloženi najistočniji kapiteli na južnoj i sjevernoj strani do svetišta. Otučen je ljeti 1956. godine i na vidjelo je došao lijep kapitel poput drugih u katedrali (ŽIC-ROKOV 1971, 148).

19 Ovaj tip kapitela spada u kapitel tipa „gradina“ koji se pojavljuje sredinom VI. stoljeća u dalmatinskim bizantskim crkvama (Gradina-Salona, Split, Raguzij, Sikule-Resnik ili Kaštel Štafilić) planski izgrađenim u važnijim gradovima nakon Justinijanove rekonkviste. Taj je kapitel lokalni, dalmatinski tip, proizvod lokalnih, dalmatinskih radionica, najvjerojatnije bračke ili salonitanske (ŠILJEG 2008, 86, 89, 92, 94-95). I time je potvrđena ispravnost Jacksonove datacije kapitela u krčkoj katedrali.

20 Grado kod Aquileje (Italija).

21 *Entazis* = arhit. (grč.) pojam. Neznatno odebljanje središnjeg dijela antičkoga stupa.

22 *Astragal* = arhit. (grč.) pojam. Izbočeni element antičkoga stupa, umetnut između trupa i kapitela.

23 *Apofigej* = arhit. (grč.) pojam. Lagano kružno uvijanje, podebljanje tijela antičkoga stupa prema bazi ili prema kapitelu.

24 To je arhitektonski element poznat pod nazivom ravenatski blok, koji ima funkciju pojačati stup koji umjesto arhitrava drži/nosi zid luka. Taj arhitektonski element uočava se posebno u arhitekturi ravenatskih crkava bizantskoga razdoblja.

lijevo ne samo da gube visinu za razliku od svih ostalih, nego su i zaista manji od polukruga. Moglo bi se stoga zaključiti da su stupovi uzeti s nekih starijih rimskih građevina i da su upotrijebljeni u svojoj punoj veličini kakvu su imali bez ikakvih napora da ih se preinači i podesi,²⁵ ali da su kapiteli, koji kod svih stupova jako dobro pristaju, izrađeni specijalno za ovu crkvu.²⁶ Ovi kapiteli, koje smo ovdje vidjeli, poslužili su nam kao vodstvo pri utvrđivanju vremena nastanka ove katedrale.²⁷

Prosudjujući tim kriterijom čini se da je današnja katedrala sagrađena u isto vrijeme tijekom XII. stoljeća. Ta podudarnost potvrđena je jednim natpisom, a sve je to sada ovdje odrezano. Stupovi su različitih visina pa su i kapiteli morali biti izrađeni u različitim veličinama, a gornji abakus,²⁸ koji imaju svi, u nekim je slučajevima na bočnoj strani južnog zida urezanim u bijelu mramornu ploču, u timpanu nadvoja staroga portala katedrale.

+ ECLESIA FATVR¹ · IN TEMPORE IOH̄IS VEGLENSIS
EPI ARCHIP̄BR · S · H̄ · OPVS FECIT FIERI.

Fotografija br. 11 (natpis)²⁹

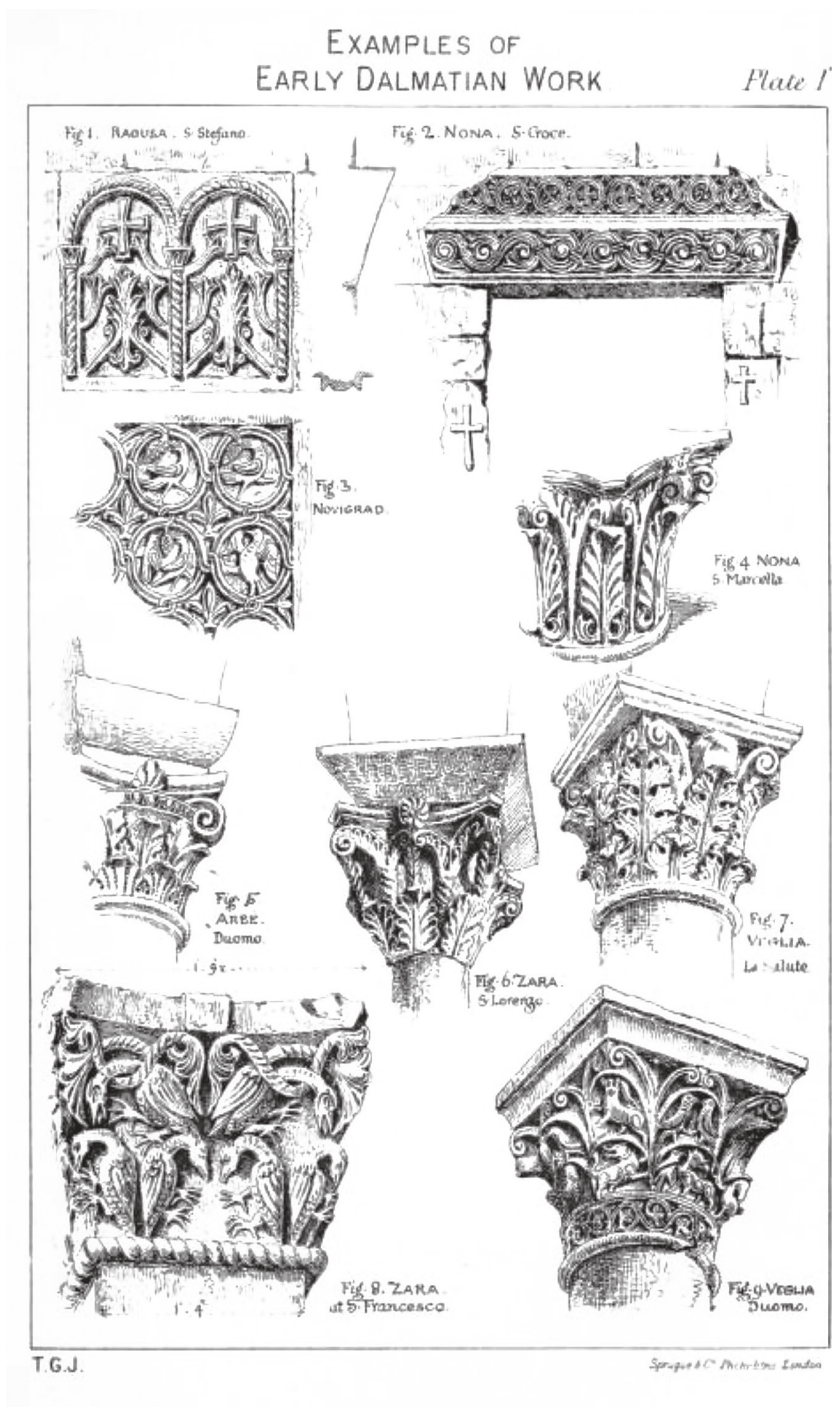
.....
25 Stupovi su različita podrijetla i tijekom stoljeća u vrijeme pregradnji mjenjali su dimenzije i svoja mjesta u kolonadi katedrale (LULIĆ 2005, 117).

26 Tijekom radova na poboljšanju statike katedrale sredinom XX. stoljeća na (polu)stupu do svetišta je pod žbukom otkriven kapitel s starokršćanskim prikazom dviju ptica koje se hrane ribom, tj. ranokršćanskim simbolom Euharistije (ŽIC-ROKOV 1971, 148). Očito je pri gradnji katedrale dobar dio materijala uzet s građevina iz prethodnog razdoblja: antičkih termi i ranokršćanske bazilike s narteksom, s V. na VI. st. (MOHOROVIČIĆ 1971, 30-31; ŽIC-ROKOV 1971, 147-148). Mnogi od kapitela su tijekom pregradnji katedrale mjenjali svoja mjesta, neki su i oštećeni, a neki su i iz kasnijeg vremena, gotika (LULIĆ 2005, 116).

27 Na osnovi analize kapitela može se pretpostaviti izgled kolonade katedrale iz romaničkog razdoblja. Tijekom kasnijih razdoblja kapiteli i stupovi mjenjali su svoju poziciju u kolonadi, no ipak je moguće da neki kapiteli (kapitel s pticama i kapitel sa životinjskim motivima) i danas stoje na originalnim pozicijama iz romaničkog razdoblja (LULIĆ 2005, 116).

28 *Abacus* = arhit. (grč.) pojam. Gornja pokrovna ploča kapitela antičkoga stupa.

29 *Sc. fabricatur* ili *fabricabatur* (T. G. J.). Tekst natpisa koji donosi Jackson (T. G. Jackson, *Dalamtia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 142) u hrvatskome prijevodu glasi: „Crkva se gradila u vrijeme krčkoga biskupa I(va)na. Arhiprezbiter S. dao načiniti ovo djelo“ (ŽIC-ROKOV 1971, 133).

Sl. 12. Ploča I., Primjerci ranodalmatinskih radova, Sl. 7 Krk., crkva Majke Božje od Zdravlja i Sl. 9 Krk, katedrala, T. G. Jackson, Dalmatia, the Quarnero and Istria with..., Oxford, 1887., Vol. I. str. 214.

Biskup Ivan je nepoznat Farlatiju, čiji je popis krčkih biskupa ipak nepozdan i nepotpun. Zaista je postojao biskup Ivan 1186. i 1188. godine, koji je zasnovao građevinu, jer isprava o darovnici još postoji i u njoj se govori o crkvi Sv. Ivana koju je on sagradio u gradu Krku na vlastiti trošak, prije nego što je izabran za biskupa. Sam karakter arhitekture, kao i slova toga natpisa odgovaraju tom vremenu pa bi se stoga moglo s dosta vjerojatnosti zaključiti da je katedrala pregrađena u vrijeme toga prelata. Ovaj zaključak potvrđuje i drugi natpis (Sl. 87) na stupu drugom po redu, sasvim desno do ulaza u katedralu, koji govori da je postavljanje stupova započeo domaći, tu rođen biskup krčki i moli da se za njega moli da bi mogao to što je započeo i završiti.³⁰

Fotografija br. 13 (natpis)³¹

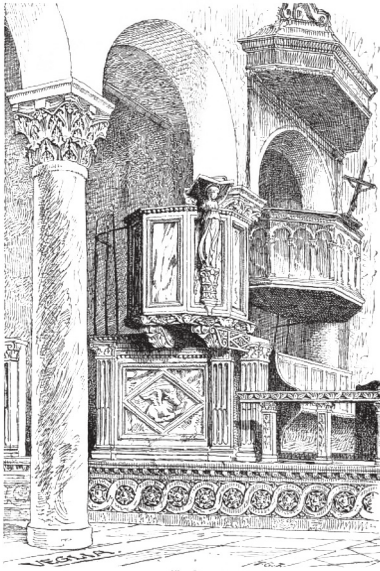
Slika 87., T. G. Jackson, *Dalantia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887. ,Vol. III., str. 143.

Budući da je biskup Ivan posjedovao neke posjede na Krku³² i gradio crkvu prije nego što je postao biskup, postoji mogućnost da je bio rođeni Krčanin i da je taj „domaći“ biskup zapravo biskup Ivan spomenut u prijašnjem natpisu kao graditelj crkve. I kod svega ovoga je zgodno da izgled i vrsta pisma, kao i način

30 Ovaj natpis bio je prekriven slikom Križnoga puta i stoga ga nisam primijetio tijekom boravka u Krku. Svojom ljubaznošću zadužio me gospodin D. Trinajstić iz Krka koji mi je poslao presliku natpisa i na osnovi toga je nastala Slika br. 87 (T. G. J.). Dinko Trinajstić (1858. – 1939.), Vrbenčanin, pravnik i političar, tada je obavljao pripravničku praksu kod ujaka dr. Dinka Vitezića u Krku (BOLONIĆ 1981, 206-208).

31 Natpis koji donosi Jackson u prijevodu glasi: „Djevičin Sin dao krčkom domorocu da ovo stupovlje od njega započeto dovede do sretnog završetka.“ Međutim, Ivan Žic-Rokov pročitao je ovaj natpis nešto drugačije: *Virginis Filius presuli veglensis indigeneque D. (Donato, Damasu, Dominico, Dabro etc.) hoc columnarum opus ab illo inceptum concedet ad finem conducere perfectum.* To bi u hrvatskome prijevodu glasilo: *Djevičin Sin dao krčkome biskupu i domorocu D. (Donatu, Damasu, Dominiku, Dabru) ovo djelo stupovlja od njega započeto da dovede do potpunoga završetka.* Veliko slovo D iza kojega stoji točka je očito skraćeno ime krčkoga biskupa, najvjerojatnije je to Dominik, koji se spominje 1111. i 1133. godine, i Dabro, koji se spominje 1179. godine (ŽIC-ROKOV 1971, 133-134), što ukazuje na jako etničko prožimanje, miješanje stanovništva otoka i grada Krka. Ovaj tekst natpisa donosi i Črnčić u nešto drugačijem obliku: + VIRGINS PRESVLIS VEGLIENSIS / INDIGENE Q·D (quod) HOC COLVNARV/ OPUS AB ILLO ICEPTV CCEDAT (concedat) / AD FINE CDVCERE (conducere) PERFECTVM (ČRNČIĆ 1867, 124).

32 Cubich, II., str. 68 (T. G. J.).

Fotografija br. 14

Slika 87. A., T. G. Jackson, *Dalamtia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887. ,Vol. III., str. 144.

pisanja na oba natpisa određuju vrijeme njihova nastanka, tj. pokazuju da je glavni brod crkve nastao u XII. stoljeću.³³

Svetište, tj. kor katedrale ograden je pregradom načinjenom od crvene marmorne breče,³⁴ kamena s otoka Krka,³⁵ i tu su dva ambona, svaki na svojoj strani, iz istoga kamena, što pridonosi veličanstvenosti i uzvišenosti toga dijela unutrašnjosti crkve (vidi Sl. 87.A). Ovi amboni

potječu iz XVI. stoljeća. Originalni završetak crkve je prema istoku, a apsida kojom je vjerojatno građevina završavala zamijenjena je u novije vrijeme današnjim većim svetištem.³⁶

Na biskupa Ivana odnosi se i natpis na jednoj drugoj građevini, o kojoj ću kasnije nešto više govoriti.

Crkva je u prošlom stoljeću stradala u požaru i ponovno je posvećena 1743. godine, kako to govori natpis na ulazu u novije svetište, a to je vjerojatno vrijeme kada je izgrađen taj dio crkve.

33 Ovo su potvrdila i arheološka istraživanja katedrale sredinom 60-ih godina XX. stoljeća (ŽICROKOV 1971, 134), kao i novije studije katedrale (LULIĆ 2005, 115).

34 Rad radionice majstora Franje, ranorenesansnog majstora (BRADANOVIĆ 2005, 239).

35 Poznata rapska i krčka breča je crvenkasti, šupljikavi kamen izgleda poput mandolata, koji se stoljećima koristio kao ukrasni građevinski kamen te kao kamen iz kojega se izrađivao unutarnji namještaj crkava u Primorju (ograde, amboni, škropionice, krstionice, pa i oltari). Kamen nije najpovoljniji za finiju obradu jer se teško glača i upija vlagu zbog povećanog sadržaja soli u svojoj šupljikavoj strukturi.

36 To su potvrdila i arheološka istraživanja sredinom XX. stoljeća, kada su u katedrali i izvan nje nađeni temelji i mozaici rimskih termi, ranokršćanske bazilike, kao i svih kasnijih dogradnji i pregradnji katedrale. Tom je prigodom otkriven i starokršćanski kapitel s prikazom dviju ptica koje se hrane ribom, simbolom euharistije, koji se nalazio na stupu uz samo svetište (MOHOROVIČIĆ 1971, 32-33).

ANNO MDCCXLIII
 DOMINICA iii OCTOBRIS <
 ILLMO ac RMODD <
 PETRO ANT^o ZUCCHERI <
 EPISCOPO VIGILANTI^{SMO}
 HANC SACRĀ ÆDĒ CONSACRAN^{TI}
 IN PERENĒM MEMORIĀ <
 VEGLENSIS POSVERE <

Fotografija br. 15 (natpis)³⁷

U sjevernoj, pobočnoj lađi ističe se kapela koja završava trostranom apsidom i ožbukana je, s rebrima fine izrade koja čine mrežu nad-svođa, što ukazuje na to da nije nemoguće da je to ipak rad njemačkih arhitekata. Prozori su glatko šiljati, što nam ne pomaže u njihovu datiranju. Sve je to nastalo, vjerojatno, u XV. stoljeću. U zaglavnoj točki svođa kapele nalaze se dva frangipanska lava, kao i zvijezda na ravnome štitu, njihov prastari grb.

Na jednome od pokrajnjih oltara, u staklenom sanduku pohabanih stijenki, nalazi se vrlo zanimljiva srebrena pala ili oltarni reljef, koja je djelomično pozlačena. To je dar jednoga od posljednjih Frangipana,³⁸ a ta je pala, bez sumnje, nekada bila na glavnome oltaru.³⁹

Sastoji se (vidi Plate LV – Sl. 88) od niza arkada složenih u dva reda okružena i razdijeljena ukrašenim srebrenim okvirom ili rubom u koji su utisnute profinjene reljefne kovrče i svici-pleteri vinove loze i grožđa. Niše čine maleni stupovi koji nose baldahine, nebnice koje su na vrhu zašiljene i ukrašene lišćem, tipično venecijanskoga oblika i izgleda. U svakoj niši je stojeći lik – reljefna skulptura na ispuččenom nosaču, konzoli. U središnjoj niši u gornjem redu smješten je lik - reljefna skulptura Madone koja stoji na polumjesecu i u naručju drži Dijete Spasitelja, a okružena je vijencom svjetla, aureolom od plamtećih zraka. U donjoj središnjoj niši nalazi se prikaz krunjenja Bogorodice. Anđeli koji se klanjaju ispunjavaju niše neposredno do središnjega lika, a u preostalih dvadeset niša nalaze se reljefi - skulpture svetaca, svaka u svojoj niši, a među njima se u gornjem redu mogu raspoznati sljedeći sveci: sv. Petar,

37 Tekst natpisa koji donosi Jackson (T. G. Jackson, *Dalامتia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 145) u hrvatskome prijevodu glasi: „1743. nedjelja 3. listopada / Pre(svjetli) i Pre(časni) / Petro Anto(nio) Zuccheri / biskup neumorni, / ovo sveto zda(nje) posve(ti) / i na trajni spomen / krčanima podigne“ (prev. J. L.).

38 Palu je darovao Ivan VII. Frankopan, zadnji krčki knez 1477. godine, a izradio ju je zlatar Paolo Koler (Paolo Calori). Usp. Pelc 2007, 415. Na pali je bio frankopanski grb koji je 1742. zamijenjen grbom dužda Grimanija (FIORENTIN 2001, 224).

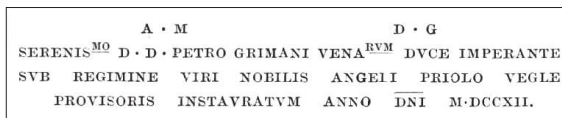
39 Vidi Cubich, II. 108. (T. G. J.).

Fotografija br. 16

Katedrala u Krku: Frankopanska kapela s frankopanskom Madonom, XV. st., (foto J. L., 2010. godine)

sv. Pavao i sv. Jeronim, a u donjem redu: sv. Ivan Krstitelj, Sv. Juraj i Sv. Nikola. Izrada ornamenata je predivna, daleko veće kvalitete nego što su to skulpture koje su pomalo grotesknog izgleda, što se može vidjeti na skulpturi Sv. Jurja koju donosimo u uvećanom omjeru (Sl. 88.). Ova pala djelo je iz XV. stoljeća. Natpis iz kasnijega vremena zabilježio je „restauraciju“ pale ili možda njezino postavljanje na neki drugi oltar, i to 1712. godine.

Fotografija br. 17 (natpis)⁴⁰

Pala je u lošem stanju, mnogo srebrnih pločica koje skulpturama čine pozadinu su izgubljene, ali svi su najvažniji dijelovi pale, srećom, u sasvim dobrom stanju.⁴¹

.....
40 Tekst natpisa koji donosi Jackson (T. G. Jackson, *Dalantia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 147.) u hrvatskome prijevodu glasi: „Sve na veću slavu Božju. Za vladavine slavnoga dužda g(ospodina) g(ospodina) Pietra Grimanija i uprave plemenita muža Angela Priolija, upravitelja Krka, obnovljena godine Gospodnje MDCCXII. (1712.)“ (prev. J. L.). Pala je mijenjala svoje mjesto u katedrali. Prvotno se nalazila na glavnome oltaru sve do 1826. ili 1827. godine, kada je na mjesto staroga oltara postavljen (premješten) današnji veliki oltar iz bijeloga kararskoga mramora (ŽICROKOV 1971, 139). Cubich svjedoči da je u njegovo vrijeme (1860. – 1870.) pala bila konzervirana i nalazila se iza glavnog oltara (FIORENTIN 2001, 224). Na tom je mjestu palu vidio i T. G. Jackson. Potom je bila smještena na oltaru u kapeli – niši s lijeve strane ulaza u katedralu, a koju je sa željeznom ogradom dala izgraditi kneginja Elizabeta, supruga Ivana VII. Frankopana (FIORENTIN 2001, 223-224).

41 Pala je restaurirana prigodom izlaganja na izložbi „Umjetnost na tlu Jugoslavije od prahistorije do danas“ u Parizu 1971. godine. Danas se nalazi u Sakralnoj zbirci katedrale u Krku, koja se nalazi u (gornjoj) crkvi Sv. Kvirina. Postavljena je na kamenu menzu oltara, u apsidi središnjega broda, te svojom ljepotom i položajem plijeni pažnju i izaziva divljenje posjetitelja. Šteta što se ne nalazi u katedrali, kao što to žele i mnogi zaljubljenici u grad Krk i njegovu povijesno-umjetničku baštinu.

Fotografija br. 18

Frankopanska pala iz krčke katedrale (XV. st.) danas. Izložba sakralne umjetnosti, Krk

Prije nego što smo napustili crkvu zapazili smo u podu nekoliko zanimljivih nadgrobnih ploča koje zaslužuju pažnju, kao i to da o njima nešto i zapišemo. Unutar svetišta - kora jedna je nadgrobnja ploča izrađena u niskom reljefu s likom biskupa s pastoralom, biskupskim štapom u ruci. Lik biskupa smješten je u niši koju tvori venecijanski baldahin valovita oblika. Ploča je obrubljena vijencem od lišća vinove loze i grožđa s vrpcom kojom teče natpis ispisan lombardskim pismom.⁴² Ovaj biskup Ivan bio je na biskupskoj stolici krčkoj krajem XIV. stoljeća, a spominje se u oporuci kneza Nikole iz 1377. godine.⁴³

.....
42 Lombardsko, tj. langobardsko pismo, ili beneventana (benevetsko pismo) potječe iz lombardske (langobardske) kneževine Benevento. Jedno je od važnijih srednjovjekovnih latiničkih kaligrafskih sustava (obla i uglata), koji se razvio iz rimske kurzive. Nastalo je sredinom VIII. stoljeća, a posebno je po činjenici što je to najraniji takav sustav s potpuno razvijenim znacima interpunkcije. Nastalo je u benediktinskom samostanu u Monte Cassinu, a u upotrebi je bilo sve do XIV. stoljeća. U Dalmaciju su beneventanu donijeli benediktinci iz samostana na Monte Garganu, gdje se koristila od X. do XIII. stoljeća. Njome su pisane crkvene knjige (*Evangelistar opatice Vekeneg* iz 1096., *Trogirski evanđelistar* iz prve polovice XIII. stoljeća) i historiografske knjige (Toma Arhidakon, *Historia Salonitana*) te pisma hrvatskih vladara (V. NOVAK 1920; BROWN 2000).

43 Vidi: Črnčić, *Najstarija poviest Krčkoj, &c., &c., biskupiji*, str. 156. (T. G. J.).

Fig. 88.

Fotografija br. 19

Slika 88., T. G. Jackson, *Dalantia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 148.

SEPVLTVRA · REVERENDI · IN · XPO · PATRIS · ET · DOMINI ·
 DOMINI · IOHANNIS DEI ET APOSTOLICE SEDI (*s gratia*)
 EPISCOPI VEGLENSIS · ORIVNDI · DE CIVITATE EADEM.

Fotografija br. 20 (natpis)⁴⁴

U Krku se smatra da je ovo biskup Ivan *oriundus de civitate*, koji je *presul indigena*,⁴⁵ a koji je sagradio crkvu. No, kao što sam već objasnio, karakter arhitekture i teksta natpisa, tip slova na dva natpisa (vidi str. 142 i str. 143 te sl. 87) sasvim se ne podudaraju s tako kasnim vremenom i pripadaju razdoblju drugoga biskupa Ivana koji je, također, čini se bio rođeni Krčanin.

LVDVICVS CIVTA TRIREMIS
 VEGLENSIS PRAEFECTVS NAVA
 LIS IN TVRCAM CERTAMINIS A
 PVD AECHINADAS CHRISTIAE
 Q VICTORIAE COMES SENATVS
 DECRETO PARTIS INSIGNIBVS
 IN ARSENATV ERECTIS PATRLE
 SOSPEB RESTITVTVS TVM AD P
 PETVAM RERV GEARV MEMO
 RIAM TVM AD CORPORIS SVI HÆ
 REDVMQ MASCVLORVM TATVM QVI
 ETEM · HOC MONVMETVM VIVÈS
 MOLIRI VOLVIT · AN · SA · MDLXXV.

Fotografija br. 21 (natpis)⁴⁶

Druga nadgrobna ploča s latinskim natpisom je iz 1494. godine i spomen je na Antonija Schinellu, arhiepizbitera (natpopa) krčkoga.⁴⁷ Tu je i jedna ploča koja je spomen na Ljudevita Cicutu,⁴⁸ zapovjednika galije koju je opremio i

44 Tekst natpisa koji donosi Jackson (T. G. Jackson, *Dalامتia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 147.) u hrvatskome prijevodu glasi: „Grob časnoga u Kristu oca i gospodina Ivana Božjom i Apostolske Stolice milošću krčkog biskupa porijeklom iz istoga grada“ (ŽIC-ROKOV 1971, 134). Ovu ploču, kao i druge ploče koje spominje Jackson, a koje se nalaze u svetištu, prezbiteriju katedrale danas nije moguće vidjeti jer su pokrivene tepisima. Za to se mogu vidjeti druge nadgrobne ploče (obitelji Zubić ili Šubić, Florent i dr.) koje se nalaze u glavnom i pokrajnim brodovima katedrale.

45 Prev. „rodom iz grada (Krka), a koji je sasvim bliz potrebnima“ (prev. J. L.).

46 Tekst natpisa koji donosi Jackson (T. G. Jackson, *Dalامتia, the Quarnero and Istria with...*, Oxford, 1887., Vol. III., str. 149.) u hrvatskome prijevodu glasi: „Ludoviku Cicuta, zapovjedniku krčke trireme u borbi protiv Turaka kod Echinadasa sudioniku kršćanske pobjede dekretom Senata kao spasiocu domovine neka je vječni spomen za junačka djela. Muški potomci njegovi neka ovdje počivaju u miru. Ovaj spomen neka žive podsjeća na njegovo djelo. Godine Spasa 1575.“ (prev. J. L.).

47 Rad radionice ranorenesansnoga majstora Franje (BRADANOVIĆ 2005, 239).

48 Orig.: *Ludovico Cikuta*. Cikuta (Čekuta, Čikuta) plemićka obitelj nepoznata podrijetla u gradu Krku, gdje se spominje od XV. st. Najpoznatiji članovi te obitelji bili su Ivan, zapovjednik (suprakomit) krčke galije koja je kao dio mletačke flote u floti Svete Lige borila u bitki protiv Turaka kod Prëveze (Epir, Grčka) 1538. godine i Ludovik, također suprakomit krčke galije u bitki kod Lepanta 7. listopada

kojom je grad Krk⁴⁹ sudjelovao kao sastavni dio mletačke flote⁵⁰ u pomorskoj bitki kod Lepanta.⁵¹ Njegova je obitelj, mislim, izumrla 1883. godine.

Riznica katedrale sadrži nekoliko finih vezilačkih radova i neke ljupke radove u srebru. To su sljedeći predmeti:

1. *Misnica* ili kazula⁵² zlatom izvezena tkanina s arabeskim uzorkom ocrтана tankom grimiznom niti. Težina metala je znatna i čini misnicu neudobnom te se stoga koristi samo dva puta godišnje.

2. *Pokrivalo za kalež*⁵³ zaista je iznimno profinjen rad, s likovima – skulpturama u medaljonima međusobno povezanim vijencima listova u kojima su raskošni paunovi i druge životinje.⁵⁴

3. *Antependij*⁵⁵ ili oltarna prednjica rad je iz XIV. stoljeća u zlatu na grimiznoj podlozi s mjestimičnim umecima zelenoga. U sredini kompozicije prikaz je krunjenja Bogorodice s aureolom od anđela koji se klanjaju i tri sveca na svakoj strani pod baldahinima talijanske gotičke izrade. Likovi su predivno dani u maniri Orcagne i nisu ništa manje vrijedni od njegovih. Čini se da su

.....
1571. godine. Ludovik je dužnost suprakomita obavljao od 1564. do 1577. godine. Ploča u katedrali postavljena je 1575. godine, tj. za njegova života. I još neki članovi te obitelji bili su suprakomiti: Santo (1626. i 1647. godine), Jakov (1716. godine). Iz obitelji Cikuta bilo je članova koji su obavljali različite službe i časti: Jakov (1541. – 1542.), profesor padovanskoga sveučilišta, Ivan (1533.), Ljudevit (1537.) i Ivan (1589.) bili su gradski suci u Krku, Jakov (1741.) i Franjo (1777.) bilježnici u gradu Krku, Jerolim (1741.), gradski kancelar u Krku, Petar (od 1765.), loretski doktor i profesor gramatike u Krku, Jerolim (1829. – 1842.) liječnik u Krku. Potomci krčkih Cikuta živjeli su u Krku sve do 1918. godine, a poslije se spominju u Grazu (ŽIC-ROKOV 1989, 663-664).

49 ŽIC-ROKOV 1970, 223-224; MAYHEW 2008, 39-47.

50 ŽIC-ROKOV 1970, 223-234; KLEN 1986, 175-179; MAYHEW 2008, 31-39.

51 MAYHEW 2008, 50-61.

52 Orig.: *Pianeta*, tal. = misnica, planita, misno ruho; Kazula, lat. = misnica, tj. izvanjski dio misnoga ruha, što pokriva sve druge dijelove. Dolazi od lat.: *casula* = kućica (GRGIĆ 1979, 407).

53 Orig.: *Velo di Calice*, tal. = pokrivalo za kalež. Dolazi od lat. *velum calicis*. Tkanina od svile vel. 50 x 65 cm kojom se pokrivaju kalež (čaša) i patena (plitica) od početka mise do prikazanja i od pričesti do kraja mise. Često je bogato ukrašen zlatnim nitima, a na prednjoj je strani u pravilu križ (BADURINA 1979, 582).

54 Paun se u kršćanskoj simbolici upotrebljava kao slika besmrtnosti, što proizlazi iz pučkoga vjerovanja da paunovo meso ne trune (GRGIĆ 1979, 453).

55 Orig.: *Antependio* (tal.), predoltarnik, antependij. Dolazi od lat. *antependium*. To je ukrasna redovito pomična bogato urešena, umjetnički izrađena četverokutna ploča, katkad i od plemenite kovine koja pokriva prednju stranu stipesa oltara. Od vremena kasne gotike antependij je često izrađen od svile ili brokata, bogato izvezen zlatovezom ili vezenim slikama, a ponekad slijedi i boju crkvene godine (GRGIĆ 1979, 118).

Fotografija br. 22

Krunjenje Bogorodice, središnji dio antependija iz krčke katedrale, XIV. st., danas u Victoria & Albert Museum, London (T.1-1965).

lica, koja su nažalost najviše oštećena, morala biti dosta svjetlije izrađena u boji tijela, prepustivši grimiznu svilenu podlogu za sjene i polutonove. Glavne linije likova bile su ocrtane crvenom svilenom niti. Natpisi su u beneventani.⁵⁶ Taj predivan primjerak vrlo je grubo korišten, vučen je ulicama u procesijama i inače bolesno tretiran, ali vlasti ga, vjerujem, sada nastoje staviti pod staklo zbog sigurnosti. Židovi i drugi trgovci antikvitetima i umjetničkim znamenitostima bacili su oko na njega i ponudili su za njega 500 forinti podigavši mu tako cijenu od 50 forinti, ali srećom, bez ikakva učinka.⁵⁷ Tu se u riznici nalaze i neki stari srebrni križevi, a među njima i onaj iz ukinute biskupije u Osoru,⁵⁸ te nekoliko svjetiljki i srebrnih repoussée⁵⁹ slika manje umjetničke vrijednosti.“

.....
56 Orig.: u lombardskome pismu.

57 Antependij iz krčke katedrale dospio je 1932./33. godine prodajom u londonski Victoria & Albert Museum, u kojemu se i danas nalazi. Na otoku je ostao još jedan predoltarnik s istim središnjim motivom i iz istoga vremena, vjerojatno i iz iste radionice, koji je danas izložen u crkvenome muzeju u Dobrinju.

58 Bulom pape Lava XII. Locum beati Petri 30. lipnja 1828. godine ukinute su rapska i osorska biskupija te pripojene krčkoj (VELČIĆ 2002, 37, 52-75).

59 Franc. = sa slikama i ukrasima utisnutim u metal.

Crkva Sv. Kvirina

„Na zapadnoj strani katedrale, sasvim uz njezin desni ugao, stoji zanimljiva crkva Sv. Kvirina⁶⁰ koja je, recimo tako, bila prvotna katedrala prije izgradnje sadašnje katedrale.⁶¹ To je dvostruka crkva, jedna povrh druge, kao i u Asizu.⁶² U gornju i u donju crkvu ulazi se s različitim strana i s različitim razina. Dok

.....
60 Sv. Kvirin, sisački biskup i mučenik u vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Odbivši žrtvovati poganskim bogovima, zatvoren je i osuđen na smrt u gradu Sabaria (mađ. Szombately). S kamenom oko vrata bačen je u rijeku Sibaris (mađ. Gyöngyös). Kršćani su pronašli njegovo tijelo i s počastima ga pokopali. Najstariji podatak o njegovu mučeništvu donosi sv. Jeronim koji se poziva na Kroniku Euzebija Cezarejskoga iz 309. godine. Martirologij sv. Jeronima spominje sv. Kvirina 4. lipnja, a govori da je pokopan u Sabariji. Krajem IV. st., nakon provale Gota, Alana, Markomana i Huna, ugrožen je život u rimskim panonskim provincijama i njihovo stanovništvo bježeći prema sigurnijem područjima, najvjerojatnije dolazi i na Krk. Tako su nakon 378. godine (BULIĆ 1924, 120) najvjerojatnije preko Senja došle na Krk brojne izbjeglice iz grada Sabariae i drugih gradova (Siscia) noseći sa sobom i tijelo – relikvije sv. Kvirina Sisačkoga. S dosta sigurnosti može se vjerovati da je tijelo sv. Kvirina preneseno u Rim – u literaturi se dokazuje da je najlogičniji mogući put preko Salone (BULIĆ 1924, 119-120) – da je tada *splendidissima civitas Curictarum* i njezina Crkva prihvatila najodličnije izbjeglice iz Pannonije i svećenstvo sa svetačkim tijelom. Tijelo sv. Kvirina moglo je potom biti brodom (*navigaventur*) preneseno ili preko Ravene ili preko Zadra i Jakina (Ancona) u Rim. Na boravak tijela sv. Kvirina, kao i dolazak brojnih panonskih izbjeglica (iz grada Sabariae i Sisciae) u grad Krk, na svoj način ukazuje i činjenica da je od najstarijih vremena pa sve do današnjih dana mučenik i biskup sisački sv. Kvirin zaštitnik grada Krka i krčke Crkve (biskupije). To upućuje i na to da su te izbjeglice pridonijele brojnosti kršćana, ugledu i profilaciji identiteta Crkve u gradu Krku. Relikvije sv. Kvirina Sisačkoga dugo su se čuvale u Rimu u bazilici Sv. Sebastijana na Via Apia, a od sredine XII. stoljeća nalaze se u rimskoj crkvi Majke Božje u Trastevere (Sveti Kvirin Sisački).

61 Ovu konstataciju donosi i Črnčić (ČRNČIĆ 1867, 125), od kojega je to Jackson i preuzeo. Povijesni dokumenti i arheološka istraživanja provedena sredinom XX. stoljeća demantiraju tu tvrdnju i dokazuju/pokazuju kontinuitet katedrale (*Ecclesia maior*) od ranokršćanskih vremena do najnovijih dana (MOHOROVIČIĆ 1971, 29-33; ŽIC-ROKOV 1971, 133-136). Crkva Sv. Kvirina djelo je zrele romanike i predstavlja tip palatinske kapele, crkve vezane uz palaču svjetovnog ili crkvenog dostojanstvenika. Crkva odgovara tipu tzv. *Doppelkapelle* u Njemačkoj. Tako je crkva Sv. Kvirina mogla biti palatinska kapela krčkoga biskupa, u kojoj su se čuvale dragocjenosti katedrale i biskupije. Isto tako, to je mogla biti kapela krčkoga kneza (tzv. *Westwerk*), za što nema puno dokaza. To je bio i porticus katedrale, što je potvrđeno nizom dokumenata, gdje je biskup dio obreda obavljao u povodu oslobađanja pokajnika od grijeha. Stoga namjena i prvobitna funkcija crkve Sv. Kvirina ostaju nerazjašnjene i čine svojevrstu suprotnost koja se može riješiti samo daljnjim istraživanjima povijesti nastanka katedrale i crkve Sv. Kvirina (JURKOVIĆ 1992, 224-235).

62 Zbog svog iznimnog položaja pred fasadom katedrale i svog, na Jadranu jedinstvenog tipskog rješenja dvokatne kapele, crkva Sv. Kvirina zaslužuje posebnu pozornost (JURKOVIĆ 1992, 223). Ta crkva nema nikakve posebne sličnosti (tipološke i funkcionalne) s crkvom u Asizu osim što je na dvije etaže kao i ona.

se katedrala proteže gotovo sasvim po osi istok-zapad, ova crkva četvrtastih uglova ima oltar na južnoj strani. Na tom su kraju tri apside koje odgovaraju trima brodovima i pobočnim lađama, a apside posebno lijepo izgledaju kada ih se gleda s ulice (vidi Ploča LVI) i protežu se kroz oba kata, a crkva je građena od dobro složenih zidova i s pravilno tesanim kamenjem. Kamen je otočna breča, koja se samo otklesana i neizglačana odlikuje bogatstvom i različitosti boja. Gornja crkva, do koje se dolazi s gornje razine trga stubama ispod zvonika, ima brod s pobočnim lađama, a tri polukružna luka na svakoj strani izrastaju iz cilindričnih stupova s jastučastim kapitelima.

Crkva je, kažu, doživjela značajne promjene i prepravke oko 1480. godine, na početku mletačke vladavine, i opet je, nažalost, obnovljena s puno nerazumijevanja i uz malo poštovanja posljednjih biskupa kada su stupovi ožbukani, obojeni i lakirani.⁶³ Same apside zadržale su originalne prozore, koji čine uski prorezi s okruglim zaglavljem, a ukošeni su duboko prema unutra i prema van. Donja crkva, koja je sada degradirana i pretvorena u vinski podrum,⁶⁴ sasvim je ravna, s masivnim stupovima koji je dijele u dva broda i lađe, jednostavno je nadstvođena i poduprta snažnim rebrima te ima tri polunadstvođene apside. Taj je prostor ispunjen stvarima gotovo do lukova svoda.⁶⁵

„Zvonik bi u donjem dijelu mogao biti jako star, ali u gornjem je moderniziran i dodan mu je lukovičasti završetak i rotirajući anđeo poput vjetrokaza u obliku pijetla.⁶⁶ U podnožju je kapela Sv. Margarite, više nije u upotrebi,⁶⁷

63 To se odnosi na biskupa Ivana Vitezića, koji je 1864. godine zapuštenu crkvu Sv. Kvirina priveo kultu (ŽIC-ROKOV 1971, 145).

64 Donja crkva je već nekoliko stoljeća služila kao desetina, odnosno kada je Jackson bio u Krku, služila je Stolnom kaptolu i katedrali kao spremište (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 273).

65 Crkva je doživjela preinake i popravke i 1934., kao i nakon 1945. godine jer je stradala u bombardiranju te je sustavnom obnovom privedena kultu 1964. godine (ŽIC-ROKOV 1971, 145).

66 Donji dio zvonika sagrađen je početkom XVI. st., a gornji dio s kupolom i rotirajućim anđelom na vrhu izgradio je Ioseppo Bisson iz Venecije 1767., o čemu govori i natpis iz iste godine na kojem je i grb tada vladajućeg dužda Alojsija Moceniga (ŽIC-ROKOV 1971, 147).

67 Danas je tu kapela stalnoga euharistijskoga klanjanja.

a podrum koji je zle uspomene knez Ivan⁶⁸ koristio kao zatvor za svoje žrtve, koje bi tu dovukao da slušaju misu na oltaru te kapele, a potom bi ih odveo na smaknuće, da se izvrši smrtna kazna.⁶⁹

Tradicija naglašava da je toranj-kula na ravnome trgu južno od katedrale, samo nekoliko stopa od te fatalne kapele, pozornica sudskoga smaknuća. To je dio staroga frangipanskoga kaštela, ali je mnogo stariji. To je građevina mnogo bolje izrade od ostalih dijelova kaštela, kamenje je izrazito pravilno klesano i sasvim je četvrasto, a druge kule i zidine kaštela grubo su izrađene, tj. ne baš obrađeno kamenje je grubo složeno.

Kaštel je imao mala vrata s četvrtastim završetkom i polukružnim timpanom lagano udubljenim, na kojem je križ i natpis, čije me čitanje, kako mi se čini, stajalo više truda nego čitanje bilo kojeg drugog natpisa u Dalmaciji (Slika 89).

Ako čitam taj natpis počevši od desne strane, onda on sadrži svježi spomen na biskupa Ivana, graditelja crkve, i daje nam 1190. godinu. Prema diplomi iz 1186. godine, koja sadrži darovnicu biskupa Ivana samostanu na području Mantove i crkvi u Muranu nedaleko od Venecije,⁷⁰ nalazi se ime kneza Bartola, čije se ime, s imenom njegova brata Vida, kako mi se čini, pojavljuje na ovom natpisu.⁷¹

68 Narod nema takvo mišljenje o knezu Ivanu, za kojega narodna pjesma govori da su ga Mlečani odveli na prevaru (FIORENTIN 2001, 219). Štoviše, narod žali za Frankapanima, a pučka tradicija govori da je crna boja ženske narodne nošnje na otoku izraz narodnoga žaljenja za knezovima Frankapanima (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 220). O tome govori, istina upitno i neodređeno, i sam Jackson.

69 Cubich, I., str. 80. (T. G. J.).

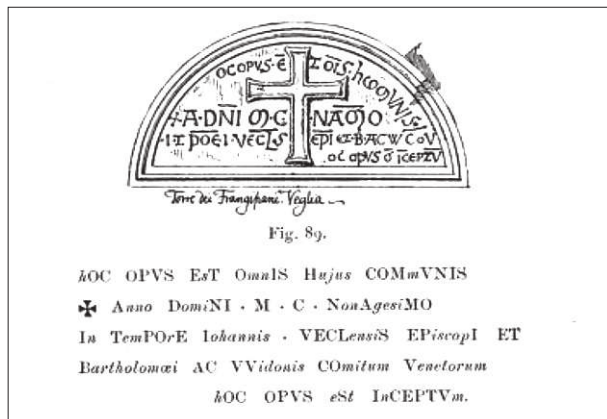
70 KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI CD III (1875), 227-229. Biskup krčki Ivan 8. lipnja 1188. godine daruje benediktincima Sv. Ciprijana na Muranu crkvu Sv. Ivana u gradu Krku (KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI CD III /1875/, 146-146).

71 Vidi: dr. Cubich, II. str. 68. Knezovi Bartol i Gvido spomenuti su gore, str. 128. Bilješka. Vuido ili Gvido spominje se u dokumentu koji citira Lucio, Knjiga IV. Poglavlje. IX, str. 181, koji spominje drugoga Gvida ili Vuida, kneza Krka, koji je bio načelnik-knez Splita 1259. godine. Ja sam dužnik g. Augustusa W. Franka koji mi je sugerirao da tajanstveno NAMO pročitam kao „nonagesimo“. Dok je sve ovo već bilo u tisku, saznao sam da je taj natpis već prije pročitao dr. Črnčić vrlo slično kao i ja. Kula je mogla biti i gradska sudnica ili gradski zatvor (T. G. J.).

Fotografija br. 23

Crkva Sv. Kvirina, Ploča LVI., T. G. Jackson, Dalmatia, the Quarnero
and Istria with..., Oxford, 1887., Vol. III., str. 152/153

Fotografija br. 24 (natpis)⁷²

Sl. 89., T. G. Jackson, Dalmatia, the Quarnero and Istria with..., Oxford, 1887., Vol. III., str. 153.

Gledano s morske strane, frangipanski kaštel, koji je nazubanim nizom gradobrana na vrhu zidina

rastjerao mnoge kukavice, predstavlja vrlo lijepu pozadinu (Sl. 90). Ali to je samo ljuštura, to su samo zidine bez krovišta s tu i tamo primjesama mletačke arhitekture. Na velikoj okrugloj kuli na uglu kaštela nasuprot gradu ugrađen je reljef – skulptura mletačkoga lava, koja najvjerojatnije potječe iz vremena odlaska s vlasti kneza Ivana.⁷³ Natpis ispod te skulpture, AVREAE VENETORVM LIBERTATI,⁷⁴ čini se bilježi oduševljenje Krčana nakon njihova oslobođanja od kneza tirana. Stari grb Frangipana, knezova Krka, Senja i Modruša, mletačkih patricija i povremeno potkraljeva (banova) Dalmacije, Hrvatske i Slavonije bio je prodan, ne tako davno, za 33 forinta ili 2 funte i 15 šilinga,⁷⁵ a taj prostor danas služi kao vrt biskupske palače s kojom čini jednu povezanu cjelinu.⁷⁶

72 (H)oc opus e(st) to(c)ius h(u)ius comunis + a(nno) d(omi)ni (m)illesimo (c)entenesimo no(n)a(gesi)mo I (tem)po(r)e J(ohannis) Vegl(ensi)s ep(isco)pi et B(artholomaei) ac W(idonis) co(mitum) V(egle) h(oc) opus e(st) i(n)ceptu(m) – općeprihvaćeno je čitanje, koje je dao kao ispravku svoga prvoga čitanja Ivan Kukuljević Sakcinski (KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI CD III /1875/, 238.), a koje u prijevodu glasi: „Ovo je zdanje (svojina) cijele općine / + godine Gospodnje 1191. u vrijeme Ivana krčkoga biskupa i Bartola i Vida, krčkih knezova“ (prev. J. L.).

73 Neki povjesničari umjetnosti ovu skulpturu pripisuju radionici ranorenesansnoga majstora Franje (BRADANOVIĆ 2005, 239).

74 „Zlatnoj (predragocjenoj) slobodi mletačkoj“ (prev. J. L.).

75 Očito da je Jackson ovaj podatak dobio od dobro u to upućene osobe. Vrijedilo bi u arhivu Biskupije istražiti taj podatak, odnosno utvrditi tko je i kada kupio taj frankopanski grb.

76 Nekada je tu bio biskupski lapidarij, a već dulje se taj prostor zbog svoje originalnosti i akustike koristi za razne priredbe: koncerte, dramske i operne izvedbe, posebno one Krčkoga festivala. Odnedavno je kaštel otvoren i kao vidikovac za posjetitelje.

Fotografija br. 25

Sl. 90., T. G. Jackson, Dalmatia, the Quarnero and Istria with..., Oxford, 1887., Vol. III., str. 154

Na višem području sjevernoga dijela grada, nedaleko od Gornjih vrata,⁷⁷ nalaze se dvije crkve. Majka Božja od Zdravlja⁷⁸ ranoromanička je crkva,⁷⁹ vjerojatno istodobno sagrađena kad i katedrala, s lađom koja završava apsidom i podijeljena je s pet okruglih lukova na svakoj strani lađe s pravokutnim završecima. Šest kapitela su poput onih u katedrali, različiti veličinom i visinom, i s gotičkim dobro razvijenim gornjim abakusom, a kompozicija kapitela s liščem ima karakter bizantskoga rada (vidi Ploča I. Sl. 7, I. Vol., str. 214). Ostali kapiteli su iz vremena kasne gotike ili su ožbukani, a stupovi su pak dobro ožbukani i zaglađeni poput stupova u Sv. Kvirinu.⁸⁰

Franjevačka crkva i samostan

„Franjevačka crkva i samostan nalaze se sasvim blizu gradskih zidina s kojima su zapravo povezani, za što je posebno traženo i dobiveno dopuštenje

77 Orig.: *Porta di Su* (tal.).

78 Orig.: *La Madonna della Salute* (tal.).

79 To je romanička crkva nekadašnje benediktinske opatije Sv. Mihovila (ŽIC-ROKOV 1974; OSTOJIĆ 1964, 178-180.)

80 Danas je ova crkva zabljesnula u sjaju izvorne romanike jer je nedavno obnovljena. Uklonjene su naslage kasnijih manje kvalitetnih dogradnji i vraćen joj je originalan sjaj. Kasnobarokni oltar sa slikom Majke Božje od Zdravlja smješten je u apsidu lijeve lađe.

od Prejase Republike 1626. godine, kada je samostan bio pregrađivan.⁸¹ Crkva je, čini se, izbjegla rekonstrukciju i premda je mnogo puta obnavljana i dobro pregrađivana, sačuvala je ipak duge jedostruke prozore s trostrukim glavicama – završecima te općenito izgled i duh građevine iz XIV. stoljeća.

Unutrašnjost je potpuno modernizirana, ali neke dobro izrađene nadgrobne ploče ostale su u podu crkve. U klaustar se ulazi kroz vrata u sjevernome zidu, a taj prostor posebno ljupko izgleda, s jednostavnim okruglim lukovima koje nose četvtasti stupovi, a u sredini toga zatvorena prostora nalazi se mletački zdenac.

Nekada je, prema tradiciji, kraj morske obale pokraj tornja sa satom⁸² stajala lijepa crkva – bazilika, a sada tu leži nekoliko granitnih stupova koji su pripadali toj crkvi.⁸³

Krk ima još nekoliko crkava,⁸⁴ ali nijedna od njih nije posebno zanimljiva. Poput svojih susjeda grad je bio prepun crkvama i kapelama, a svaka od njih imala je malu nadarbinu koja je bila dovoljna da se njome plati služenje mise

81 Cubich, Vol. II., str. 149. Matteo Ferchio, rođeni Krčanin, kasnije profesor teologije u Padovi, bio je tada gvardijan toga samostana (T. G. J.). Više o ovome uglednom Krčaninu vidi: POLONIJO 1934, 69-81; GIRARDI-KARŠULIN 1995, 2-20; GOLUB 2004, 756-757; ZALOKAR 2006, 143-147. Postoji natuknica u *Hrvatskome biografskome leksikonu*, a u *Hrvatskome franjevačkome biografskom leksikonu* pod Frće Mate – Frkić, Ferčić, Ferkić, Frčić, Ferchi; Mattheus Ferchius Veglensis (KAPITANOVIĆ 2010, 180-181). Upravo je 2010. godine izišla iz tiska knjiga Ljerke Schiffler o tom uglednome Krčaninu pod naslovom *Mattheus Ferchius Veglensis – Mattheo Ferchio Veglense – Matija Ferkić Krčanin 1583. – 1669.*

82 Orig.: *Torre dell' Orologio* (tal.).

83 To su stupovi iz crkve benediktinskoga samostana Sv. Lovre koji se nalazio zapadno od grada, izvan gradskih zidina uz Šetalište sv. Bernarda, iza zgrade Poglavarstva Grada Krka i na imanju obitelji Šinigoj. Prema svim istraživačima to je bio samostan benediktinaca glagoljaša, kojemu je vjerojatno bio opat Potepa, prvi suradnik protubiskupa Sedeha (Zdeda, Cededu), a koji je u XI. stoljeću zasjeo na stolicu krčkoga latinskoga biskupa (OSTOJIĆ 1965, 181). Tu se u srednjem vijeku održavao i sajam za blagdan Sv. Lovre (8. kolovoza). Samostan je prestao djelovati krajem XV. stoljeća, a objekti su tijekom stoljeća razgrađeni pa su krajem XIX. st. bili vidljivi tek tragovi apside crkve i dva velika kamena stupa (OSTOJIĆ 1965, 180-181). Ti stupovi su očito antičkoga podrijetla, vjerojatno s obližnjih antičkih sakralnih objekata, koji su stajali na antičkom forumu, čiji se fragmenti i danas mogu vidjeti u prostorijama ispod kuće – galerije Stanić na Veloj plac. Tijekom vremena ti su stupovi bili na različitim lokacijama i u različitim funkcijama, a danas su postavljeni na trgu Kamplin. U pomanjkanju informacija ti stupovi na trgu Kamplin dovode posjetitelje u nedoumicu o čemu se tu radi jer većina ljudi misli da se oni nalaze *in situ*.

84 Od većih crkava Jackson nije spomenuo, a vjerojatno nije ni posjetio crkvu ženskoga benediktinskog samostana Sv. Marije od Anđela, koja sa samostanom i danas postoji pod nazivom Samostan benediktinki Sv. Marije (na nebo uznesene).

jednom u dvanaest mjeseci i ručak za svećenika koji je služio tu misu. Mnoge od tih crkava su dokinute u XVI. stoljeću kada je, kako se govori, u gradu i njegovoj okolici ukinuto šesnaest crkava.⁸⁵

Pokraj tornja na kojem se nalazi veliki sat, čije je satno polje podijeljeno u dvadeset i četiri sata, bila je nekada loža koja je gledala na trg, kao što je to bilo uobičajeno u gradovima pod mletačkom upravom. Njezino pročelje sa stupovljem i krov su sada porušeni, a ostali su samo njihovi neznatni tragovi. Također, ovdje su ugrađeni u zid iz novijega vremena i fragmenti lijepoga i velikog bunara ili fontane koja je nekada stajala tu sasvim blizu.⁸⁶ Među tim ulomcima je jedan natpis sa stihovima bez klasične mjere⁸⁷ u pohvalu Angela Gradeniga,⁸⁸ providura Krka, koji je 1558. godine *'ripresa l' audacia degli Uscochi e frenato l' ardire di chi haveva giurato di porre il giogo a Veglia.'*⁸⁹ Ti

85 Daleko više crkava, samostana i kapela, koje danas ne postoje navode i drugi autori (OSTOJIĆ 1964, 173-182; FIORENTIN 2001, 183-190; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 280-288).

86 U vrijeme providura Angela Gradeniga (1557. godine) na trgu je iskopana cisterna u kojoj se skupljala kišnica i služila je cijelome gradu. Ograda bunara bila je poligonalna i sastavljena od kamenih ploča urešenih frizovima i reljefima. S vremenom i razvojem grada ta je ograda maknuta i ugrađena u pročelje obližnje kuće. Ti fragmenti su prigodom obnove te kuće (stara pošta – danas restaurant) izvađeni iz zida i od njih je 1998. sastavljeno, rekonstruirano sedmerokutno krunište bunara, koji doista krasi današnju Velu placu. To je tipičan venecijanski zdenac koji krasi mnoge trgove ne samo u Veneciji, nego i diljem Terra ferme (Kopar, npr.). Osnovna funkcija bunara bila je osigurati vodu u slučaju ratnih opasnosti. Ovdje se radilo o uskočkoj opasnosti (sredina XVI. st.). To je ujedno i tipičan arhitektonski ukras venecijanskoga urbanog okruženja u razdoblje renesansu i baroka. Na pločama kruništa bunara nalazi se pet reljefa: lav sv. Marka s otvorenom knjigom iz 1569. godine (Venecija je u miru), sv. Kvirin, grb obitelji Gradenigo, dva reljefa s cvjetnim girlandama (FIORENTIN 2001, 239; BRADANOVIĆ 2005, 239-254) i dvije ploče s tekstom na talijanskome jeziku. Na jednoj se govori u pohvalu providura Gradeniga, posebno o njegovim zaslugama u otklanjanju opasnosti od uskoka (ŽUŽIĆ 2009, 159-160), a na drugoj u pohvalu providura Andrea Bondiniera iz 1568. godine (FIORENTIN 2001, 241).

87 To je lijep primjer manirističke forme književnosti, ovdje u službi javnog natpisa (ŽUŽIĆ 2009, 161-162).

88 Gradenigo je mletačka obitelj nepoznata podrijetla (Transilvanija, odnosno Ravenna). Najprije je došla u Aquileju, zatim u Grado, u čijem je osnivanju i sudjelovala, a potom u Veneciju. Od imena Grado vjerojatno potječe i prezime Gradico (kasnije modificirano u Gradenigo). U Veneciji je ova obitelj sagradila mnoge crkve i veličanstvene palače, a Republici je dala tri dužda, kao i velik broj značajnih političkih, vojnih, kulturnih i crkvenih ličnosti (Gradenigo).

89 „suzbio smionost uskoka i zaustavio smjelost onih koji su se zakleli da će Krk podjarmiti“ (ŽUŽIĆ 2009, 158). Očito se radilo ne samo o uskočkoj opasnosti nego i o neslozi, štoviše zavadi dviju najutjecajnijih krčkih obitelji (Cikuta i Zuttinis), kao i o šurovanju Cikutinih pristaša s uskocima (FIORENTIN 2001, 242).

Fotografija br. 26

Reljef lava Sv. Marka na kruni bunara na
Veloj placi u Krku (foto: J. L., 2010. godine)

stihovi zahvaljuju Gradenigu što je izgradio ovaj bunar *'di mirabile opera'*⁹⁰ i završava skromno govoreći da su građani postavili taj *'picciola iscrittione'*⁹¹ iako je potpuno bilo nepotrebno opravdavati tu njegovu zaslugu.“

Franjevački samostan na Košljunu

„Napustivši Krk kroz Pizanijeva vrata⁹² gdje lav svetoga Marka čuva stražu na obližnjem gradskome zidu,⁹³ jer su sama vrata porušena, dobra cesta odvela je nas do maloga sela Punta,⁹⁴ smještenog na obali prirodne luke kružna

90 Prev. „čarobne izrade“ (ŽUŽIĆ 2009, 158).

91 Prev. „skromni natpis“ (ŽUŽIĆ 2009, 158).

92 Orig.: *Porta Pisani* (tal.).

93 Danas na tome mjestu lava nema. Uklonjen je 1927. godine (FIORENTIN 2001, 315), odnosno razbili su ga Puntari nakon prve talijanske okupacije otoka (ŽIC-ROKOV 1971b, 203). Nakon 1990. godine na sva gradska vrata postavljen je reljef, ploča s likom sv. Kvirina, zaštitnika grada Krka, replika reljefa s ograde Gradenigova bunara na Veloj placi.

94 Orig.: *Ponte* (tal.). O nazivu mjesta postoji više legendi, predaja, odnosno teorija, od kojih je najuvjerljivija ona koja govori da naziv *Punat* potječe od latinske riječi *Pons* – “most”, ili u talijanskom jeziku *Ponte*, jer da je za rimskih vremena postojao most preko uskoga ulaza u Puntarsku dragu (*Buka*) prema gradu Krku. Prema toj predaji, most je služio stanovnicima susjednoga grada Krka za kraći dolazak na područje današnje *Buke* radi obrađivanja zemlje. Naime, tim je mostom, koji je bilo moguće izgraditi jer je u rimsko vrijeme razina mora bila znatno niža, bitno skraćen put u odnosu na onaj koji vodi oko čitave drage. Punat je tijekom cijeloga srednjeg vijeka bio selo pa su vinogradarstvo i maslinarstvo bile najvažnije gospodarske djelatnosti. Posjedi Puntara širili su se izvan granica općine, sve do samih granica Korniča, Baške i Vrbnika (Runtele), pa sve do samoga grada Krka (Picik, Prniba, Marušina, Valdidoke, Valdižun, Trojna...) i do Šotoventa. Južnije od mjesta je polje Sus bogato plodnom zemljom. Tu su se uzgajali pšenica, kukuruz, krumpir, a danas je u potpunosti zapušteno. Značajnu granu privređivanja predstavljali su i ribarstvo i ovčarstvo. Od XIX. stoljeća stanovnici se bave brodogradnjom, naročito u drvu. Puntar Franjo Ladić Orlić, ekonomski emigrant u Kostariki (1873. godine), osnivač je *Austro-hrvatskog parobrodarskog d.d.* (1908. godine) s četiri broda, koje je održavalo redovite linije po Kvarneru. Najznačajniji spomenici Punta su ostaci (rano) romaničke crkvice Sv. Dunata (IX. – XII. st.) i župna crkva Sv. Trojice (Sv. Trojstvo) iz 1777. godine,

oblika. Na šumovitom otočiću u sredini toga morskoga jezera nalazi se franjevački samostan Košljun⁹⁵ ili Sveta Marija na Košljunu,⁹⁶ čije je ime izvedeno iz utvrde, kaštela (*castellum*), koji je u staro vrijeme tu stajao. Romantična ljepota okoliša i sigurnost samoga otočića učinili su otočić vrlo privlačnim za stanovanje u svim vremenima. Brojni natpisi u lapidariju samostana koji su tu nađeni pokazuju da su na otočiću boravili Rimljani, a u srednjem vijeku tu je bio benediktinski samostan s malom kapelom, koji su ipak gusari često napadali i pljačkali pa su na koncu redovnici napustili samostan prije XV. stoljeća. Tako je 1447. godine ovaj otočić sa samostanom bio u laičkom posjedu, a s odobrenjem pape Pavla II. darovao je knez Ivan Frangipani taj samostan franjevcima zajedno sa svim nadarbinama koje su mu tada pripadale. Knez Ivan je franjevcima ostavio za popravak zgrada tisuću dukata, s time da u ime te darovnice dobivaju godišnje po 100 dukata, koje je namjeravao, nema sumnje, utjerati od svojih nesretnih podanika. Godine 1520. njegova je kćerka Katarina, supruga najprije Francesca Dandolo, a potom i Andrea Foscolo,⁹⁷ ostavila tisuću zlatnika za pregradnju crkve pod uvjetom da tu bude pokopana pred glavnim oltarom. Njezin spomenik u crkvi je jedini spomenik nekoga od članova obitelji Frangipani koji postoji na otoku Krku.⁹⁸

.....
 koja je nekoliko puta proširivana (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 239-240, 317-322; LEŠIĆ 2003, 114). U njoj se nalazi veličanstveni drveni barokni oltar koji je izradio (1746. – 1749.) Pavao Riedl za pavlinsku crkvu Sv. Nikole u Senju. Nakon ukidanja tog samostana taj su oltar Puntari 1787. godine kupili i 1790. postavili u svoju župnu crkvu. Na oltaru je vrijedna slika „Sv. Ivan Krstitelj propovijeda“, rad venecijanskog slikara Domenica Fedelija, zvanog Maggiotto iz XVIII. stoljeća (TIJAN 1940, 65; RAGUŽIN 1991, 100-102; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 322-323).

95 Orig.: *Cassione* (tal.).

96 Orig.: *Santa Maria di Castiglione* (tal.).

97 Foscolo, mletačka patricijska obitelj zabilježena u Veneciji već u XII. stoljeću. Njezini članovi aktivno sudjeluju u životu Republike, posebno u upravi krajeva na istoku osvojenih nakon IV. križarskoga rata. Iz te obitelji su najpoznatiji admirali: Leonardo (1588. – 1660.) koji je obranio Dalmaciju, Mletačku Albaniju i Kretu od Turaka i Francesco (1604. – 1663.) koji je također ratovao na Kreti (FOSCOLO).

98 Još postoji nadgrobna ploča s oznakom za koju tradicija vjeruje da je grobna ploča, oznaka groba zadnjega krčkoga kneza Ivana Frankopana, koji je tu potajno zakopan. U vrijeme talijanske okupacije otoka 1920. D'Annunzijevi arditii provalili su u košljunski samostan tražeći oružje, zatočili gvardijana i otvorili grob kneginje Katarine (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 88). Zaista, nesretni knez Ivan zaslužuje da mu se grob, spomen na njega, označi u ovoj crkvi i svake godine o blagdanu Sv. Ivana Krstitelja i njega sjeti.

Fotografija br. 27

Košljun: kapelica Sv. Križa
(Sveti Jerusolim) u šumi
franjevačkoga samostana
(foto J. L. – 2008.)

Samostanska crkva je jednobrodna građevina s otvorenim drvenim krovom čije su grede posebno lijepo oslikane. Na istočnom zidu probijena su tri otvora, što je uobičajeno u crkvama oba propovjednička reda,⁹⁹ prostrani brod je u nedostatku potpornih stupova i lukova dobro prilagođen župnom bogoslužju, a ova trostruka podjela istočnoga čelnog zida omogućuje smanjenje prostora kora za redovnike, koji se nalazi iza toga zida, i to do malih dimenzija prilagođenih njihovom broju. Cijeli zid iznad ova tri otvora prekriven je slikom, ulje na platnu divovskih razmjera, koja prikazuje Posljednji sud, a rad je nepoznata majstora i datirano je u 1614. godinu. To je slika osrednje vrijednosti i dobro je preslikana.¹⁰⁰ Oltar koji se nalazi u središnjem otvoru ima sliku čiji je autor Girolamo di Santa Croce i signirana je u MDXXXV. godinu,¹⁰¹ za koju im je, kako kažu braća franjevci, ponuđeno dvadeset tisuća

99 Ovdje misli na dominikance i franjevce koji su nastali približno u isto vrijeme i čije je poslanje propovijedanje Evanđelja, tj. evangelizacija širokih masa.

100 To je najveća pokretna slika u Hrvatskoj (9,70 x 4,20 m). Prema zapisu na samoj slici, autor slike je mletački slikar F(rancesco) Vgheto, a sliku je 1653. godine darovao crkvi mletački providur Krka Nicolo Dandolo. To je ujedno i vrijeme nastanka slike. Slika je restaurirana 1960. i 2004./2005. godine (VELNIĆ 1966, 95-96; LEŠIĆ 2005, 36-37).

101 Na lijevoj strani ovoga triptiha prikazani su sv. Ivan Krstitelj i sv. Katarina. Tradicija hoće da su tu prikazani donatori ove crkve. Knez Ivan Frankopan i kneginja Katarina, njegova kći (VELNIĆ 1966, 94; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 327; LEŠIĆ 2005, 35; ŽIC 2004, 103-111).

forinti. U redovničkome koru iza oltara je vrlo dobra slika Madone s djetetom - Spasiteljem, dijete je zaspalo, a majka izvlači lanenu plahticu kojom ga pokriva. Najvjerojatnije, to nije Raffaelovo djelo, kao što će vam to franjevci reći, a mogla bi biti dobra i jako rana kopija njegova djela, a na kraju krajeva, to je ipak slika iz Raffaelove škole.¹⁰²

Uz samostan je jako lijep, ali zapušten vrt, gdje smo se zaustavili i sjedili na kamenim sjedalima oko rustičnoga stola. Tu su nas braća franjevci ponudili kruhom i vinom, sušenom slaninom i smokvama. Iako je pred kratko vrijeme bura uništila šumu koja je nekad pokrivala otok, ipak su tu sjenovite šetnice kojima smo lutali s našim domaćinima dok na koncu nije došlo vrijeme našega odlaska. Samostanska barka nas je trebala odvesti, a otac gvardijan, kojega je pratio samostanski sluga, prebacio nas je na kopno. Gvardijanov kršni lik u redovničkome habitu i plaštu s kukuljicom činio je glavni dio slike: gvardijan je stajao nasuprot večernjem svjetlu, veslao poput gondolijera i cijelim je putem preko ramena razgovarao s nama.

U Vrbniku na povratku u Rijeku

Osim grada Krka, na otoku su i drugi gradovi. Baška,¹⁰³ s nekih dvije tisuća stanovnika, leži u dnu dubokog zaljeva na južnome kraju otoka nasuprot Rabu.¹⁰⁴ Ovdje su otkriveni rimski podni mozaici, koji su opisani kao predivni, ali su sada ponovno prekriveni zemljom.¹⁰⁵ Baška je optuživana da je u vezi s

.....
102 Gotovo sve slike koje nisu na oltarima kao oltarne pale izložene su u stalnom postavu muzeja, galerije sakralne umjetnosti u kapeli Sv. Bernardina (stara benediktinska crkva).

103 Orig.: *Besca* (tal.).

104 Orig.: *Arbe* (tal.).

105 „Kod crkvice Sv. Marka, koja leži u sredini doline pri žalu, otkrilo se je nedavno nekoliko stupova bizantinskoga sloga koji se čuvaju u zvoniku župne crkve bašćanske, mnogo pogrobnih žara iz rimskoga doba, a tlo je sve prepuno komadi isto starih opeka i hrbinami raznovrsnog posudja. Kod Sv. Marka je početkom ove godine (1884. op. J. L.) prečastni g. P. Dorčić Bašćanski župnik i muz. povjerenik našao veoma obsežan mozaični pod (V. str. 61) i poslao nam sliku toga krasnoga i jako zanimiva poda, ali trošak za njegovo izdanje (53 forinte kod Albrechta) nadmašuje naše sile“ (LJUBIĆ 1884, 72-73). Najnovijim arheološkim istraživanjima otkriveni su pojedini dijelovi velike bazilike (krstionica) iz V.

uskocima i da je dijelila njihova zlodjela. Ne tako daleko, na jugozapadnoj točki otoka smjestio se zaselak Stara Baška,¹⁰⁶ mjesto čiji stanovnici danas izgledaju u srcu kao uskoci, kako to vide građani u Krku. Oni odbijaju sve ponude za izgradnju novih cesta koje bi ih povezale sa susjedima i ustraju na tome da žive u svojevrsnoj osami. Stanovnici Krka kažu da su svi oni kradljivci i ovcokradice te da čak potkradaju jedni druge, iako je to teško gledati kako to mogu činiti, posebno krasti, a što sve prisjeća na priče o stanovnicima otočja Hebridi¹⁰⁷ koji namiruju nestalne zarade za život krađući jedni drugima otpatke hrane. Njihovo se selo sastoji od dvije grupe kuća koje se mogu vidjeti s mora kako vise na podnožju obronka planine koja se strmo ruši u more.¹⁰⁸ K njima se može doći samo *'urušenom i ponajviše neprikladnom stazom'*, kaže dr. Cubich, *'oko 50 kuća i više od tri stotine osoba vrlo robusnoga izgleda žive najsurovijim načinom pa nije neobično u ljetno vrijeme vidjeti potpuno golog dječaka kako se penje po klisurama i u kući iznenadi ženu u Evinome kostimu.'*¹⁰⁹

Fotografija br. 28

Dio podnoga mozaika kasnoantičke
bazilike u Baški kod crkvice
Sv. Marka na obali (Velika plaža)

.....
i/ili VI. stoljeća u kojima su sačuvani podni mozaici (N. NOVAK 2003), a uz južnu stranu bazilike i kasnoantički grobovi (IV. i V. stoljeće) sa skromnim priložima i uporabnim predmetima (keramika, staklo i metal), uglavnom importiranim s južnih i istočnih obala Mediterana (BEKIĆ – VIŠNJIĆ 2009, 234-236). Danas je jedan dio mozaika (krstionica i apsida bazilike) konzerviran, restauriran i *in situ* prezentiran javnosti.

106 Orig.: *Besca Vecchia* (tal.).

107 Hebridi su arhipelag u Hebridsnome moru dug oko 200 kilometara uz zapadnu obalu Škotske. Klima je blaga i vlažna jer je pod utjecajem Golfske struje. Razvijeno ovcarstvo. Brojne su srednjovjekovne utvrde i stari dvorci.

108 U Staroj Baški nalazilo se tijekom povijesti nekoliko crkava (Sv. Jeronim, Svi Sveti s istoimenom brašćinom). Godine 1847. sagrađena je nova, tj. sadašnja crkva Svih Svetih u obliku osmerokuta s pjevalištem nad ulaznim vratima, krstionicom i sakristijom. Uz crkvu se nalazi i župski stan i mjesno groblje, a župske matice vode se od 1856. godine (BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 393-394). Nije li to ipak civilizirano naselje?

109 Cubich, Vol. I., str. 83 (T. G. J.).

Jedino mjesto koje smo posjetili na ovome otoku, osim grada Krka, bio je Vrbnik, gradić na istočnoj obali okrenut prema Novom na hrvatskoj obali. Vožnja zaprežnim kolima što su ih vukla dva konja trajala je oko dva sata i vodila nas je preko planine izvanredno dobrom cestom do Punta, a potom osrednjom cestom na preostalom dijelu. Naš je izgled izazivao određenu znatiželju kod seljaka koji su marljivo i zauzeto radili u vinogradima.

„Ako se smijem usuditi pitati vas jedno pitanje, rekao je jedan stariji muškarac, odakle dolazite?“

„Pogodi.“

„Italija?“

„Ne.“

„Mađarska?“

„Ne.“

„Ah! Tada ću ti ja reći. Engleska! Corpo di Bacco!¹¹⁰ I ako smijem biti tako slobodan, što vas je donijelo ovamo na Krk?“

Ono na osnovi čega si je ovaj to mogao predočiti jest to što se u srednjemu vijeku u Dalmaciji izmjenjivala vlast Venecije i Mađarske, što su ove dvije zemlje po shvaćanju ovih ljudi među sobom dijelile sav izvanjski svijet.

Konačno, dolje pred nama se pojavio Vrbnik, pitoreskno smješten na litici ponad mora. Ne postoji bolji objekt za slikanje od ovoga. Ali, kada smo na koncu strmoga spusta ušli u njegove uske uličice, sav je njegov šarm iščezao jer nikada nisam vidio prljavijeg i bijednijeg sela.¹¹¹ Stanovnici su se za nama okretali i čudeći se slijedili nas u grupama kada smo se prošetali kružeći trgovom i posjetili nezanimljivu crkvu. Ne pretendirajući ni na što, ova crkva nije bila vrijedna našeg posjeta jer na natpisu kojim je zabilježena njezina rekonstrukcija

.....
110 *Do vraga! Bora mi!* (prev. J. L.).

111 Stanovnici Vrbnika, kao i cijeloga otoka Krka, bili su uglavnom seljaci poljoprivrednici, koji se u Vrbničkom statutu redovito zovu „kmeti“ – za razliku od plemića (ili gospode, „paruna“), kojih u Vrbniku nije bilo. Stoga su živjeli ponajviše od obrađivanja svoje zemlje i stočarstva, a manje od pomorstva i ribarstva. I obrt je bio slabo razvijen jer je narod uglavnom izrađivao sam sve ono što mu je bilo potrebno za odijevanje (sukno i bedena), za obuću i oruđe (BOLONIĆ 1981, 111-130; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 463, 467).

u ovome stoljeću¹¹² crkva je dala da se opiše kao *'nobilior Phoenix, non ego talis eram,' &c.*¹¹³

U Vrbniku smo se trebali ukrcati na parobrod Austrijskog Lloyda i dok smo se u lučici zabavljali čekajući dolazak parobroda, promatrali smo ukrcaj svježe pobranoga grožđa u dva trabakula. Žene su na svojim glavama marljivo nosile košare pune grožđa. Obilje predivnog voća, grančice vinove loze s nježnim lišćem, košare antičkog oblika, izgled djevojaka koje su noseći košare na glavi održavale ravnotežu, njihov sigurni i čvrsti klasični način hoda dok su se kretale s teretom na glavi zajedno s pitoresknim brodićima i jedrima te karakterističnim nošnjama toga kraja, sve je to ono čemu ne nedostaje ništa, a što bi mogle poželjeti oči slikareve. Iz toga ugodnog promatranja probudila nas je vika promatrača gore na stijeni, koji nas je upozorio da je naš parobrod na vidiku, ali to je ujedno bilo i naše razočaranje kada je sljedećim povikom oglasio da parobrod prolazi i da neće pristati u Vrbniku.¹¹⁴ Već se počelo mračiti, a u Vrbniku nije bilo gostionice ili smještaja da bismo tu prenoćili. Izgubili smo pouzdanje jer se više ne bismo mogli vratiti u Krk, a time je naš položaj postao jadan. Postupili smo prema savjetu poštara, čija je poštanska torba kao što su i nama naše torbe, visjela preko ruku i unajmili smo nekoliko ljudi da nas barkom na vesla prebace u Selce, selo na hrvatskoj obali, jer smo mislili da bismo tu mogli dobiti sobu i da tu sutra ujutro pristaje brod koji vozi na liniji za Rijeku. Iako je more bilo sasvim mirno, grmilo je naizmjenice i oblaci su se skupljali tamo gore na vrhu zaljeva ponad Rijeke, a mi smo predviđali da će nastati oluja i da će nas zadesiti velika nesreća. Ipak, za oko dva sata prešli smo tu razdaljinu bez ikakve nepogode, a naš je prijevoznik otišao da kucajući na vrata probudi dobre ljude u Selcu, koji svi tako rano liježu na počinak...“

112 Crkva je obnovljena 1825. godine i „to sve nastojanjem prečasnoga gospodina, sada kanonika dekana u Krku, popa Mikule Pavana, ondašnjega plovana ovdje u mestu domorodca“. Tada je srušeno u potpunosti pročelje crkve, pomaknuta ulazna vrata, srušene neka dograđene kapele (Bačina i Škinelina kapela) i sagrađeno pjevalište (BOLONIĆ 1981, 142-143). Sadašnji župnik nedavno je najavio obnovu župne crkve u Vrbniku.

113 *Poput svima poznatoga Feniksa, takva sam ja* (prev. J. L.).

114 Putnici koji putuju tim otocima moraju biti spremni da se ne iznenade ako parobrodi kasne i ako su prepuni; a ako je predviđeno redom plovidbe da ti parobrodi jednom tjedno pristanu u toj luci, onda se može zamisliti kakvu poteškoću predstavlja ta nepravilnost (T. G. J.).

Fotografija br. 29

Vrbnik s početka XX. st.
(razglednica priv. vl.)

Uz manje poteškoće u Selcu su pronašli smještaj u jednoj od kuća na obali, gdje su nešto prezalogajili i prespavali u ne baš njihovu staležu primjerenim uvjetima. Sljedeće jutro u sedam sati bili su na parobrodu kojim su sretno doplovili u Rijeku.

Povijesne činjenice i Jacksonov putopis

Iako u dijelu putopisne knjige *Dalmatia, the Quarnero and Istria with Cetigne in Montenegro and the island of Grado*, u kojem Jackson opisuje otok Krk, vrvi detaljima koji ukazuju na Jacksona ne samo velikoga ljubitelja i poznavatelja umjetnosti i povijesti, nego i Jacksona autoriteta i važnoga čimbenika javnog, u prvom redu kulturnog i političkog mišljenja o drugim narodima izvan britanskoga imperija, čije je mišljenje presudno u kreiranju javnog mnijenja u Velikoj Britaniji i širem engleskom govornome području, zaljubljenik u antičku kulturu i umjetnost posebno cijeni utjecaj antičke i romanske kulture u povijesti i životu naroda na istočnoj obali Jadrana. Tu se Jacksonovo mišljenje u političkom dijelu značenja podudara sa stavom dalmatinskih autonomaša te istarskih Talijana i talijanaša druge polovice XIX. stoljeća koji sebe smatraju jedinim baštinicima te tradicije. A na susjednoj obali, obali Hrvatske, kako to Jackson naziva obalno područje od Rijeke do Karlobaga, taj romanski utjecaj je zanemariv i stoga je tamo sve tako divlje, a na otocima je sve tako pitomo, uljudeno i čak otmjeno. To se vidi, kako Jackson tvrdi, i na ljudima, njihovu ponašanju, odijelima i običajima, kao što to uočava u gradu Krku, a potkrepljuje citatima iz djela krčkih talijanaša. To isto ne govori i za ostale dijelove otoka Krka pa stoga i slike drugih naselja koja je posjetio (Košljun, Baška, Vrbnik) ili o kojima je slušao groteskne priče (Stara Baška) nisu nimalo idilične, nego

Fotografija br. 30

Krk: dah prohujalih stoljeća – unutarnje dvorište kuće ex Zuttinis (XV./XVIII. st.)
u Ulici J. J. Strossmayera (foto: J. L., 2010.)

su označene atributima koji iskazuju ponajviše bijedu civilizacijske razine njihovih žitelja, pa i skorog divljaštva, a sve opet po navodima krčkih talijanaša.

Putujući parobrodom iz „mađarske“ Rijeke prema jugu u Senj na hrvatskoj obali ili na kvarnerske otoke, koji su tada politički i administrativno pripadali Istri, tj. austrijskom dijelu Monarhije, sve više uspoređuje pitomost Latina sa surovošću Slavena koji u svojim korijenima nemaju antičku tradiciju i suživot s Romanima. Tako tim ljudima, narodu iz unutrašnjosti jadranske istočne obale - to su za njega samo Morlaci ili potomci Morlaka – ne priznaje dovoljan stupanj civiliziranosti, nego posvuda vidi samu grubu suprotnost: uljuđene Romane i manje civilizirane do poludivlje Slavene, koje naziva zbirnim imenom. Ti Slaveni su na hrvatskoj obali upitnog stupnja civiliziranosti, dok su ti isti Slaveni na Krku, gdje su većinsko stanovništvo područja izvan zidina grada Krka, pod utjecajem Latina daleko uljuđeniji, civiliziraniji, pitomiji i vičniji

talijanskome jeziku. Štoviše, tim Slavenima ne zna ime njihova naroda i ne trudi se njihovo ime ni spomenuti, osim u povijesno-zemljopisnom kontekstu. Tako su za Jacksona otočani puno uljuđeniji, kulturniji i bliži europskoj obitelji, posebno zato što ponajviše cijene Veliku Britaniju i Ameriku,¹¹⁵ jer to su u korijenu ipak Romani ili pak kultivirani Slaveni, koji su različiti od onih na kopnenoj obali Kvarnera, Velebitskoga (Morlačkoga) kanala, posebice od onih na području od Novoga prema Senju, u Senju, Podgorju i Karlobagu. Građani Krka i stanovnici drugih otoka ljudi su koji svojom kulturom odaju svoje latinsko, talijansko podrijetlo, a i sami za sebe tvrde da su „oduvijek i samo Romani“, tj. Talijani, kako se može iz svega zaključiti.¹¹⁶ Ti Jacksonovi dojmovi se danas mogu i razumjeti jer je tada to bio svojevrsan sraz svjetova i kultura, civilizacijskih razina, ali i specifičnosti uvjetovanih povijesnim okolnostima koje Jackson nije poznao niti se trudio upoznati, a kamoli razumjeti. Ipak, istini za volju, ne smije se sasvim odbaciti Jacksonovo prosuđivanje, koje ni u kojem slučaju ne bi smjelo biti osnovni, jedini dojam koji se tu, objektivno govoreći, mogao uočiti, a još manje da bi nakon toga postao osnovna postavka za nametanja političkih i drugih prosudbi, odluka i rješenja. Kada bi danas Jackson posjetio ove krajeve, bio bi iznenađen blijedim ili nikakvim utjecajem latinske kulture, a više nego zadovoljan, posebno mlađim generacijama današnjih stanovnika grada i otoka Krka, te drugih opisanih krajeva koji su danas u mnogočemu civilizacijski sve sličniji onima u anglosaksonske zemlje, posebno u Americi (SAD), gdje ih i znatan broj živi već četvrtu generaciju. To se vidi na svakome koraku, u natpisima na javnim mjestima i jeziku kojim govore i pišu, načinu odijevanja i zabave, navikama, glazbi i mnogočemu drugome. I ovaj put vrijedi ona uzrečica starih Latina: „O tempora, o mores.“

.....
115 T. G. Jackson, 1887., Vol. III., 85-86. Danas u SAD-u, posebno na području istočne obale (New York i okolica), živi velik broj potomaka Hrvata s područja sjevernoga Jadrana, posebno s otoka Krka, Cresa, Lošinja i Suska, koji dobro govore materinim (hrvatskim) jezikom i održavaju intenzivne veze sa starim krajem.

116 Kad je 1884. godine na općinskim izborima u Krku pobijedila hrvatska strana, talijansko-talijanaški predstavnici su, u nastojanju da potpuno ne izgube vlast čak i u samome gradu Krku, odlučili formirati 1885./1886. godine Općinu Punat s Kornićem. Tako je Općina Krk s Vrhom ostala talijansko-talijanaško većinska, gdje se samo jedna šestina stanovnika javno deklarirala kao Hrvati (STRČIĆ 1998b, 252). Druge općine na Krku su već bile u rukama hrvatske strane. Takvo je bilo narodnosno i političko stanje u vrijeme Jacksonova posjeta otoku Krku.

Fotografija br. 31

Grad Krk, početkom XX. stoljeća (Razglednica priv. vl.)

Čitajući ovaj putopis, na trenutke se dobiva dojam da Jackson putuje nekim engleskim kolonijalnim posjedima i da opisuje tamošnje domoroce koji ne samo da nemaju svoje narodno ime, nego ni nazivlje za svoja naselja, otoke i prirodne fenomene. Za toponime, nazivlje pojedinog područja, kraja (Canale della Morlacca = Morlački (Velebitski kanal), Canale de Quarnerolo = Kvarnerić, Istria = Istra, Litorale = Primorje, Monte Maggiore = Učka, Quarnaro, Quarnero = Kvarner), prirodne fenomene (Bora = bura), otoke, odnosno gradove ili mjeste (Arbe = Rab, Besca = Baška, Beska Vecchia = Stara Baška, Buccari = Bakar, Cassione = Košljun, Verbenici = Vrbnik, Castelmuschio = Omišalj, Fiume = Rijeka, Pago = Pag, Pola = Pula, tada Pulj, Segna = Senj, Tersato = Trsat, Trieste = Trst, Veglia = Krk, Zara = Zadar) Jackson koristi talijansko nazivlje,¹¹⁷ a hrvatsko koristi samo za manja mjesta kao što su Selce, Novi (Vinodolski) ili pak staro ime za planinski masiv Velebita = Velebić.¹¹⁸ To i ne čudi jer, dolazeći iz tada mađarske Rijeke¹¹⁹ i koristeći se uglavnom talijanskom literaturom, a tako se tada većina tih mjesta i službeno nazivala,

.....
117 U prijevodu Jacksonova teksta korišteno je isključivo hrvatsko nazivlje.

118 Očito da je Jackson u svojim rukama imao i tekstove Ivana Kukuljevića Sackinskoga o Senju koji su mu bili vodič po Senju. Tu Kukuljević rabi isti naziv za planinski masiv Velebita.

119 Rijeka je tada bila, kako kaže Matoš u Obzoru gotovo četrdeset godina kasnije, najbogatiji hrvatski grad u kojem ima „milijunara koji su Ungarezi, Talijani, pa i Hrvati: Hrvati plemenom, Talijani jezikom, a Ungarezi kesom“ (LUKEŽIĆ 1991, 34).

preuzima to nazivlje, pa i onda kada neki gradovi (Senj, Zagreb), tada koriste isključivo svoja narodna, hrvatska imena.

Dok je Rijeka za Jacksona - to je oštrooki i oštroumni stranac dobro uočio - prosperitetni grad, Krk je za njega gradić gdje je vrijeme stalo i gdje se osjeća zadah truleži, mali grad poput mnogih dalmatinskih, posebno otočnih gradića, s uskim ulicama i malim trgovima koji živi daleko u povijesti, a njegovi stanovnici, koji očito nisu razumjeli engleski jezik, s njime razgovaraju venecijanskim i talijanskim jezikom koji Jackson očito poznaje i razumije. Ljubaznost uglađene krčke intelektualne elite (svećenici, činovnici i sitni posjednici) te mediteranski šarm i prisnost priprosta puka ribara i težaka čine mu boravak u gradu Krku još ugodnijim. Sve to godi Jacksonovoj taštini ljubitelja rimskoga i srednjovjekovnoga nasljeđa u umjetnosti, arhitekturi i civilizaciji općenito. Ipak, Jackson, iako je upoznat s jednom lingvističko-kulturološkom posebnosti otoka Krka – staroslavenskim jezikom u bogoslužju i njegovim pismom posebna izgleda, glagoljicom, ne poznaje, a niti su ga njegovi domaćini upoznali s drugom posebnosti grada i otoka Krka – starim romanskim govorom, dalmatskim jezikom poznatim kao „veclisún“ ili „chiuscki“, tj. veljotski. To je govor onih Krčana čiji korijeni sežu duboko u prapovijest, kada nastaju liburnski, i potom u antiku, kada jačaju rimski temelji grada koji u II. stoljeću njegovi stanovnici Liburni – Curicti bez otpora predaju Rimljanima, a potom radikalno romanizirani i s Romanima dobrano izmiješani u IV. stoljeću nazivaju svoj grad „splendidissima civitas Curictarum“.¹²⁰ Jackson ne uočava povijesno argumentiranu trajnu asimilacijsku metamorfozu i prožimanje različitih etničkih elemenata i kulturnih identiteta, a od pada Zapadnoga Rimskoga Carstva i dvaju etnosa koji tu na otoku žive čas suprotstavljeni, a potom sjedinjeni, povezani ne samo u obrani svoga identiteta nego i općenito preživljavanja, u obrani simbioze egzistencijalnih interesa. Ta neravnoteža, taj proces prožimanja na užrb Romana, posebno onih unutar gradskih zidina, započet dolaskom Hrvata zaustavljen je u XV. stoljeću uspostavom mletačke vlasti i time je malobrojnoj gradskoj zajednici krčkih Romana i romanizira-

.....
120 Godine 1860. prigodom uređenja crkve Sv. Kvirina i njezina okoliša pronađena je kamena kocka, donji dio spomenika nekom rimskome tribunu, na kojoj je bio natpis u kojem se spomenulo u ovome obliku ime grada Krka. Biskup Vitezić dao je sačuvati tu ploču i ona se danas nalazi u zgradi Biskupije. Kandler je datirao nastanak ploče u IV. st., tj. u 313. godinu. Čini se da Jackson nije vidio taj spomenik najranijega spomena grada Krka (FIORENTIN 2001, 58-59).

nih Hrvata osiguran mir i samozadovoljstvo, kao i političko-administrativna dominacija nad hrvatskom ruralnom većinom izvan gradskih zidina, koja je do kraja XIX. stoljeća asimilirala ne samo Romane – starosjedioce nego i u XV. stoljeću naseljene Vlahe – romanizirane Ilire s područja Velebita i Like. Taj je proces sredinom XIX. stoljeća dobio još jednu komponentu, još jedan utjecaj, a koji je posljedica austrijske politike nacionalne podjele, kao i nastanka talijanske nacionalne države na susjednome Apeninskome poluotoku zasnovane na snažnom pokretu probuđene nacionalne svijesti i potom teritorijalnih pretenzija povampirena iredentizma, čija pohlepa za krajevima i zemljama izvan Apeninskoga poluotoka nema opravdanja ni u činjenicama, još manje u brojevima, nego se zasniva na probuđenim apetitima zakašnjele kolonijalne ekspanzije potkrijepljene nedosanjanim snovima i na jednostranoj, egoističnoj interpretacije povijesti, vlastitoga i susjednih naroda, bez uporišta u stvarnosti, bez veze s činjenicama i brojkama. I upravo zadojeni tim idejama krčki „Talijani“ ne prihvaćaju svoj iskon, svoju korijensku posebnost u odnosu na talijanski jezik i na talijansku naciju, ne prihvaćaju svoj dalmatski jezik kao posebnost ne samo u odnosu na Slavene (čitaj Hrvate) nego i na Talijane čiji jezik uče, ali ne u obitelji nego u školi i u javnom životu.

Boravak u Krku, usprkos putnim poteškoćama, bolje rečeno avanturama, za Jacksona je osvježenje jer se svako toliko našao u vremeplovu, tom čudesnome vremenskome stroju koji ga vraća i po nekoliko stoljeća u prošlost, ali ne dalje od rane romanike. Nažalost, Jackson ne primjećuje, barem ih direktno ne spominje, antičke biljege grada, dobro uočljive tragove antike u temeljima gradskih zidina,¹²¹ antički – rimski raster gradskih ulica i trgova te rimske spolije brižno čuvane u Biskupiji¹²² ili one što krase neke kuće na najvećem gradskome trgu¹²³ ili ponosno stoje u novoj funkciji na gradskom bastionu izgrađenom u XV. stoljeću.¹²⁴ Nažalost, tada još nisu otkriveni predivni rimski

121 ŽIC-ROKOV 1971, 181-183; FIORENTIN 2001, 49-50.

122 U zgradi Biskupije nalazi se lapidarij, u kojem se čuvaju pretežno antičke, rimske spolije nađene na području grada Krka (FIORENTIN 2001, 58-61).

123 Ploča dekuriona Pitiusa Marullusa na Veloj placi u Krku (FIORENTIN 2001, 46).

124 Fragment rimske nadgrobne stele iz 40. godine s nišom u kojoj se nalaze glave dvoje preminulih supružnika ugrađen je u zid šesterokutnoga bastiona (kula standarda) u gradu Krku. U zabatu u obliku trokuta uklesan je stari frankopanski grb (zvijezda šestokraka, grb kneza Nikole IV.), a na traverzi ispod zabata uklesan je natpis koji govori da je knez Nikola IV. sagradio taj bastion 1407. godine (FIORENTIN 2001, 62-63; ŽIC-ROKOV 1971, 195).

Fotografija br. 32

Dio oltara iz
antičkoga Venerina
hrama nađen u
podrumima kuće
Stanić (Lapidarij
- Volsonis),
Vela placa 8

mozaici na području gradskih termi (katedrala, kuća Vasilić)¹²⁵ i bogati lapidarij antičkih spolija u podrumu kuće Stanić na Veljoj placi,¹²⁶ čemu se danas dive ljubitelji krčke kulturne baštine i mnogi putnici namjernici. Ipak, Jackson naslućuje antičke tragove u savršeno, gotovo klasično antički obrađenom kamenju zidova ranoromaničke fortifikacijske arhitekture (kula – sudnica kaštela na Kamplinu) ili u arhitekturi katedrale, gdje se kontinuitet antike (stupovi), preko Bizanta (kapiteli) nastavlja u romaniku, gotiku, renesansu do baroka i vremena njegova boravka u Krku.

I tako je, šetajući kroz prošlost, mogao iskazati svoje nadmoćno poznavanje povijesnih stilova, svih onih čimbenika potrebnih za datiranje ne samo srednjovjekovnih građevina, nego i prepoznavanja pisma i stila tekstova uklesanih u kamen, proizvoda umjetničkih obrta, tj. mogao se iskazati kao istinski

.....
125 To su otkrića sredine XX. stoljeća: 1956. – 1957., odnosno 1963. godine (FIORENTIN 2001, 51-52; BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 258-259).

126 Iskapanjima u podrumu današnje kuće Stanić pronađeni su brojni antički kameni nalazi: ostaci hramova i kipova, žrtvenika, koji su na izdisaju antike upotrijebljeni kao građevinski materijal u izradi fortifikacija, a sada su izloženi u tom prostoru (Lapidarij Volsonis), gdje su i nađeni. Taj prostor sada služi kao atraktivni ugostiteljski prostor (N. NOVAK 2004). To je jedinstvena i ne baš često viđena turističko-ugostiteljska atrakcija, jednako vrijedna kao i barovi i restorani u Rimu smješteni u originalnim antičkim zdanjima.

autoritet u povijesti arhitekture i umjetnosti. Stoga je grad Krk sa svim svojim spomenicima, svojim identitetom, izgledom i načinom življenja na čas iznenadio i istodobno u potpunosti osvojio Jacksona, koji mu je uzvratio svojim najboljim mogućnostima: opširnim, detaljnim, ponegdje i lirskim, opisom, ali i znanstvenom i umjetničkom ocjenom s datacijama, što uglavnom i danas - nakon provedenih arheoloških istraživanja i kritičkih analiza - u cijelosti stoje.¹²⁷ Štoviše, najimpresivnije detalje iz Krka ovjekovječio je i na svojim crtežima. Oko Jacksona povjesničara umjetnosti, arhitekta i iskusnoga konzervatora dobro zamjećuje detalje, oštro ih raščlanjuje i donosi zaključke, koji su i danas ispravni. Daje kritike i savjete, oštro kritizira nestručnost u obnovi i korištenju tih divnih prostora. Romanika i posebno gotika kod Jacksona su na cijeni, a u Krku su građevine i umjetnine toga doba poput izložaka u nekome velikome muzeju ponuđene divljenju i oduševljenju posjetitelja. Renesansu, kojom je inače Jackson oduševljen, ovdje uočava, iako je i to vrijeme u Krku ostavilo svoj velik trag zahvaljujući svojem zadnjemu knezu. No kao da ne želi to sasvim jasno izreći jer bi time negirao Vinciguerrine tvrdnje i opise narodnoga oduševljenja konfinacijom i odreknućem knezova krčkih Frankopana od vlasti i od svoje djedovine. Ta nova vlast, koja je zamijenila Frankopane ili, kako ih Jackson naziva, Frangipani, mecene romaničke, gotičke i nadolazeće renesansne epohe grada i otoka Krka, nije izgradila niti darovala ništa vrijednoga čemu bi se Jackson mogao diviti. I dok nevoljko i samo usput spominje velikodušnost knezova iz obitelji Frankopana, posebno zadnjega kneza Ivana, sada nakon uspostave mletačke vlasti mogao bi govoriti samo o stagnaciji gospodarstva cijeloga otoka, a time i umjetničkoga izraza toga doba.¹²⁸ Ali za to su opet drugi krivi, i to uskoci, a ne Turci Osmanlije i mletačko šurovanje, tj. trgovanje s tim uzročnicima svih zala što su ih tada trpjeli njima susjedni kršćanski narodi i zajednice pod osmanlijskim bičem. Time je ne samo ometan nego i spriječen svekoliki razvitak gospodarstva, graditeljstva, umjetnosti i na susjednim područjima, pa i na otoku Krku. Ipak, o tome Jackson dosta diplomatski progovara i realistično procjenjuje svaljujući dio krivnje na mletačku opću praksu upravljanja svojim posjedima izvan Apeninskoga poluotoka. I više od dva stoljeća moralo je proći da se osjeti novi impuls gradnje u gradu i

127 ŽIC-ROKOV 1971a, 134; MOHORVIČIĆ 1971, 19-34.

128 PELC 2004, 217.

na otoku, bolje rečeno u pregradnjama i dogradnjama te promjeni inventara starih zdanja sada urešenih prema ukusu novoga vremena i stila – mletačkoga provincijalnoga baroka. Ta arhitektonska i umjetnička rješenja i djela su nepotpuna i rad su putujućih umjetnika, uglavnom provincijalnoga karaktera. Jacksonu i tako barokna umjetnost, uopće taj stil, nije po ukusu jer je to stil kojeg se nauživala Europa, to je stil katoličke obnove, protureformacije, koji anglikanska Britanija, posebno viktorijanske ili postviktorijanske epohe, ne gleda sa simpatijama i prijateljskim raspoloženjem.

Na otoku Krku Jackson nije mogao ne uočiti posebnost koja je posebno zanimala njegova sunarodnjaka J. M. Nealea¹²⁹, koji je ove krajeve posjetio četvrt stoljeća prije. To je tradicija upotrebe staroslavenskoga, narodu razumljiva jezika i pisma glagoljice u bogoslužju diljem cijele krčke biskupije. O toj posebnosti u liturgiji Rimske Crkve govori sasvim realistično, sukladno povijesnim činjenicama i dokumentima koji su mu bili na raspolaganju (Farlati, Crnčić, Cubich). Zsigurno nije mogao ne osvrnuti se na činjenice o Krku i njegovu ruralnom stanovništvu koje mu je dao J. M. Neale opisujući mise na staroslavenskom jeziku u Bogovićima, Sv. Antonu, Poljicama i Sv. Fuski.¹³⁰ To „glagoljanje“ bilo je jedan od glavnih ključeva rješenja pitanja ne samo slavenstva i romanstva Istre, kvarnerskih otoka i grada Zadra, nego i državne i političke pripadnosti tih krajeva šest desetljeća kasnije na mirovnim konferencijama u Parizu i diplomatskim kuloarima Londona, Pariza, Moskve i Washingtona. Jackson bi vjerojatno uživao slušajući liturgijske napjeve, jednostavno, pobožno tradicijsko pjevanje naroda na staroslavenskom i „štenja“ na ilirskom (hrvatskom) jeziku u crkvama otoka Krka, posebno u Omišlju i Vrbniku, ali o tome ne govori jer je tamo boravio kratko. Smiješan mu se učinio sadržaj i izričaj latinskoga natpisa

.....
 129 John Mason Neale (1818. – 1866.), ugledni engleski anglikanski klerik ekumenskih pogleda, crkveni povjesničar, teolog, polemičar, propovjednik, duhovnik, pjesnik, pisac, briljantni lingvist. Posebno ga je zanimala povijest i tradicija istočnih crkava, liturgija na narodnom jeziku i glagoljica, odnosno „glagoljanje“. Poznat je po svojoj *History of the Holy Eastern Church* i svojim opsežnim *Commentary on the Psalms*. Svoje putovanje po jadranskome primorju, koje je poduzeo da bi se osvjedočio o uporabi narodnoga jezika i glagoljice u katoličkoj i pravoslavnim crkvama, opisao je u knjizi *Notes Ecclesiological and Picturesque on Dalmatia, Croatia, Istria, Styria, with a Visit to Montenegro*, koja je izišla u dva izdanja: London 1861. i 1873. Inspiriran kršćanskim mučenicima iz Pule napisao je knjigu *The Daughters of Pola*, London 1861., u kojoj donosi pisma kršćana iz Pule u vrijeme Dioklecijanova progona, do kojih je navodno došao tijekom boravka u Puli (KOSTIĆ 2006, 93-94; TOWLE 1906).

130 NEALE 1861, 93-96; KOSTIĆ 2006, 97-98.

Fotografija br. 33
Renesansni prozor kuće u gradu
Krk, XV./XVI. st. (foto J. L.)

na obnovljenoj župnoj crkvi u Vrbniku, ali pritom ne uočava brojne glagoljske natpise na zidovima te crkve, na drugim crkvicama i kućama u tom gradiću.¹³¹ Ti natpisi u kamenu govore o posebnosti obrazovanja, pismenosti, stanja duha tih jednostavnih zemljoradnika, vinogradara, ali i njihovih sinova - svećenika i ljudi od pera, o Hrvatskoj čitaonici u Vrbniku,¹³² što sve govori o vrbenskoj, krčkoj višeslojnoj kulturološkoj baštini i razini, kojom se teško mogu iskazati mnogi drugi i puno veći dijelovi Europe.

Začuđuje što Jackson ne zna, što nije informiran, pa tako i ne spominje vrijedan kulturološki događaj, tj. bogatu i za europske razmjere donaciju - knjižnicu, zbirku muzikalija i glazbenih (gudačkih) instrumenata - koju je svome gradu ostavio svećenik Nikola Udina Algarotti,¹³³ bečki Krčanin profinjena ukusa postavivši samo jedan uvjet: da se ta gudačka glazbala (violine), djelo znamenitih talijanskih graditelja (Stradivari, Guarneri i dr.), koriste za slavljenje Boga u krčkoj stolnoj crkvi.¹³⁴

Sasvim detaljno opisuje svoju uzbudljivu avanturu putovanja iz grada Cresa do grada Krka, s dosta naturalističkih, reklo bi se i grotesknih opisa tamošnjih stanovnika zapadnog dijela „Šotoventa“ iz okolice Sv. Fuske, gdje

131 Branko Fučić nabrojio je 13 različitih veličina kamenih spomenika u samome Vrbniku (FUČIĆ 1982, 363-375), koji su tada postojali, najvećim dijelom na i u župnoj crkvi Uznesenja Bogorodice. Svi ti natpisi sačuvani su i danas stoje na svojem mjestu. Međutim, zbog promjene klimatskih uvjeta i sve veće zagađenosti zraka vrijedi te originalne zapise smjestiti u zatvoreni prostor (muzej, lapidarij), a na njihovo mjesto postaviti replike izrađene u materijalu otpornome na utjecaje atmosferilija.

132 BOLONIĆ – STRČIĆ 1973, 9-20.

133 KATALINIĆ – VELČIĆ – ŽGALJIĆ 2010.

134 SPICIJARIĆ 2009, 95.

su upravo bili koncentrirani zadnji ruralni etnički elementi krčkih Romana: Dalmata i Vlaha pomiješanih s Hrvatima. Bi li takav opis bio da je to Jackson znao, ne može se reći, ali ako se njegov opis ublaži zbog činjenice da je to gledanje engleskoga džentlmena suočena s grubom stvarnošću siromaštva seoskoga stanovništva Krka, dobiva se opis realnog stanja života tih ljudi. Sve je to uvjetovalo migraciju i iseljavanje u prekomorske zemlje već u sljedećem desetljeću istoga stoljeća. Tu nema zajedljivosti poput one u opisu bijede stanovnika Stare Baške, koji bi bio sam po sebi idiličan da Jackson nije tome dodao citat što mu ga je ponudio očito njemu omiljeli dr. Cubich i usporedio ih s jadnim prilikama u kojima su živjeli stanovnici na jednom dijelu Ujedinjenoga Kraljevstva, tj. na Hebridskim otocima. Isto tako, dosta je detaljan i idiličan opis Košljuna i njegova boravka među franjevcima. Oduševljen je njihovom jednostavnošću, prisnošću i gostoljubivošću, čime svjedoči istinsko franjevačko življenje tih redovnika. Uživa u hladu šetnica i u fratarskome vinu, sušenoj slanini, kruhu i suhim smokvama, ali mu zato, tipično engleski, smeta neuređen samostanski vrt. Pomalo biblijski opisuje povratak brodicom s Košljuna na kopno, upravo uživajući u tom, čini se njemu nezaboravnome prizoru.

Puno više lirski daje opis Vrbnika, gdje je uživao u pastoralu ukrcaja tek ubrana grožđa u brodice u vrbenskome portu, rekli bismo više mandraču, stasu i gracioznosti mladih djevojaka i žena u narodnim nošnjama i pod teretom košara koje dostojanstvenim korakom uspravnoga antičkoga stasa nose na brodiće. Ta slika je savršena, ali joj nedostaje zvučna kulisa, sopela (sopila)¹³⁵ ili miha¹³⁶, tih starih instrumenata i ljestvice posebnoga karaktera što bi svakako zbunilo Jacksona i potaknulo ga da promisli o starini i posebnosti glazbenoga izričaja Krčana. Možda bi i njegova kritičnost zadobila mekši izričaj. Ali Jackson, samouvjereni Britanac, oštro prosuđuje stanje koje zatiče, posebno izgled mjesta koje je mješavina začetka gradskoga naselja i seoske utilitarnosti skupljena u klupko iz potrebe da se zaštiti od svih utjecaja, od sunca i bure ponajviše. Njegova britkost je očito i vjerojatno posljedica nemogućnosti komuniciranja s ljudima koji su njega, stranca, znatiželjno promatrali, čini se iz opisa, kao što je i on promatrao njih, jer ni oni nisu znali njegov, a ni on njihov jezik. Potom ističe svoje stavove svojstvene razmaženome estetu, neprikosno-

.....
135 PAVAČIĆ 1996, 107-110; VEČKOVIĆ 2008; MARIĆ 2010.

136 VEČKOVIĆ 2010.

venomu specijalistu za klasičnu umjetnost i arhitekturu, strogom profesoru i stanovniku, vjerojatno, elitne četvrti Londona. Opis razgovora sa seljacima na putu iz Punta u Vrbnik daje cijelome izvješću svježinu i autentičnost doživljaja ljudi i krajolika. To bi u literarnome pogledu bilo sasvim uspjele ostvarenje da na kraju nema analitičkoga i racionalnoga zaključka, čime opravdava postojanje toga dramskog detalja u ovome putopisu punom stručnih, tehničkih, političkih i inih podataka, zapažanja i primjedbi.

No ipak se iz putopisa ne doznaje ništa o njegovu smještaju u gradu Krku. Očito je taj smještaj bio zadovoljavajuće razine kvalitete, ili je to bilo potpuno zasjenjeno bogatstvom i osebnjuošću krčke kulturne baštine i šarma ovoga gradića koji je i tada živio svoju prošlost. Očito da je Jackson bio zadovoljan smještajem u krčkoj krčmi Tonela, vlasništvu Krčanke Francesce ili Franice poznate pod imenom „Checca magra“, jer bi se on već na sebi svojstven način požalio ili preselio u drugu krčku gostionicu koju je vodila neka Manela.¹³⁷

Tako zahvaljujući Jacksonu imamo jedan od prvih i detaljnih opisa turističkoga pohoda po otoku i gradu Krku gdje je stavljao naglasak na posebnosti otoka i grada Krka: bogatstvo kulturne baštine i izvornu njezinu ljepotu, na njezinu originalnost i raznolikost. Time je ukazao i na pravce razvoja suvremenoga turizma ovoga otoka koji i danas, usprkos globalizaciji na hrvatskome ili

širem planu, funkcionira kao jedna i jedinstvena cjelina, specifična zajednica, svojevrsna posebnost vrijedna pažnje, obzirnosti u korištenju i gospodarenju prostorom i ostalim prirodnim resursima koji su ipak ograničeni i u pravilu uvijek ugroženi ljudskom nepromišljenošću i lakomošću za što bržom, lakšom zaradom i lakodnijim življenjem.

Fotografija br. 34

„Madoneta“, Madona s djetetom (XV./XVI. st.), kapelica na kući („Domus magna“) u Ulici J. J. Strossmayera u gradu Krku¹³⁸

137 FRGAČIĆ-TOMIĆ 1994, 60.

138 BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 290.

Jackson je ponajviše informacija dobio od krčke intelektualne elite, a čini se da se dopisivao i s dr. Dinkom Trinajstićem, tada odvjetničkim praktikan-
tom u Krku. Nigdje ne spominje da se susreo s nekim od svećenika ili pak s
tadašnjim krčkim biskupom Franjom Anijanom Feretićem (1880. – 1893.), ro-
đenim Vrbenčanom, glagoljašem, političarom,¹³⁹ koji mu je mogao kao vrstan
povjesničar dati dosta objektivnih informacija o krčkoj crkvenoj baštini i kao
zastupnik u Istarskome saboru u Poreču o svekolikim prilikama na području
ne samo otoka Krka nego i njegove biskupije, koja je tada već pola stoljeća
obuhvaćala i rapsku i osorsku biskupiju, tj. sve kvarnerske otoke. Možda bi
nakon susreta s ovim učenim prelatom i poznavateljem ekonomske proble-
matike ovih krajeva ipak korigirao svoje mišljenje o Vrbenčanima i otočanima
te imao više razumijevanja za jezičnu i etničku podijeljenost i posebnosti te
za prilike grada i otoka Krka. Zasiurno bi doznao o nizu krčkih biskupa (B.
Bozanić, I. Vitezić, F. A. Feretić) i svećenika, popova glagoljaša, javnih djelat-
nika, posebno političara upravo poniklih iz toga mjesta.¹⁴⁰ Doznao bi i za popa
Ivana Feretića,¹⁴¹ pisca povijesti otoka Krka.¹⁴² Ali ne samo za njega, nego i za
brojne vrbenske popove glagoljaše, notare, učitelje i za njihovu ostavštinu,
bogatu glagoljsku pisanu baštinu (od XIV. pa do XIX. stoljeća), ali i za prvoga
poznatog hrvatskog tiskara Blaža Baromića,¹⁴³ koji je u Veneciji (1493.)¹⁴⁴ i u
nedalekome Senju (1494. - 1496.),¹⁴⁵ gradiću što ga Jackson povezuje isključivo
s divljaštvom uskočkoga pljačkanja mletačkih posjeda, pa i otoka Krka, tiskao
bogoslužne i druge knjige na staroslavenskome i hrvatskome jeziku te hrvat-
skome pismu (glagoljica) samo 17, odnosno 18 godina nakon što je proradila
prva tiskara u Londonu.¹⁴⁶ A neke od tih tiskovina iz senjske glagoljske tiskare

139 BOLONIĆ 1981, 198-199.

140 BOLONIĆ 1981, 190-210.

141 Ivan Feretić (1769. – 1839.), svećenik glagoljaš, erudit, hrvatski pretporoditelj (STRČIĆ 1994, 58-59).

142 *Komad od skazanja i povidanja od grada i Ottoka Kerskoga illiti Veglskoga* (...) 1819. naslov je toga
djela koje je ostalo u rukopisu (STRČIĆ 1994, 53-57).

143 PANTELIĆ 1983.

144 *Brviel hrvacki*, Venecija 1493. godine (PANTELIĆ 1975, 34).

145 *Misal po zakonu rimskoga dvora*, Senj, 1494. i *Spovid općena*, Senj, 1496. (KOLUNDŽIĆ 1966, 205-
222; NAZOR 1971).

146 Prvu tiskaru na tlu Velike Britanije u Londonu (Westminster Abby) osnovao je 1476. godine Englez
William Caxton (1421. – 1491.) koji je 1475. godine u Bruggeu tiskao prvu knjigu na engleskome
jeziku (*History of Troy*), zapravo svoj prijevod povijesti Troje, koji je završio 1471. godine. Ta je tiskara

danas se čuvaju u Londonu kao iznimna dragocjenost,¹⁴⁷ dok su neki pisani glagoljski spomenici (brevijari i misali nazvani oksfordski) iz XIV. i XV. stoljeća velika dragocjenost poznate Bodlean Library u Oxfordu,¹⁴⁸ gradu u čijem je sveučilišnome kampusu Jackson projektirao i gradio mnoge zgrade i crkve.

Jackson je vjerodostojan predstavnik kolonijalne, imperijalne sile. To dokazuje i svojom oduševljenom impresioniranošću frankopanskim kaštelom u gradu Krku, u čijim zidinama s grudobranima na vrhu iščitava brojne pobjede u obrani samostalnosti ove male gradske zajednice Romana-Dalmata, posebno ugrožene prirodnim utjecajem najbližih susjeda već u prvim selima izvan gradskih zidina,¹⁴⁹ ali i osvajačima sa susjedne obale. Stoga i ne šteti slikovne priloge rukom načinjene da prikaže tu arhitektonski skladnu cjelinu koja uistinu impresionira svakoga ljubitelja lijepoga, kao i iskusnog arhitekta, povjesničara umjetnosti i konzervatora. Grafika kojom je prikazao ovaj sklop najbolje govori o intenzitetu dojma što ga je Jackson doživio gledajući panoramu grada Krka, diveći se kompoziciji zidina kaštela, biskupske palače i zvonika krčke katedrale kao najljepšoj kazališnoj kulisi smještenoj na stjenovitoj obali što se zrcali na plavetnilu morske površine.

Jackson je impresioniran i surovošću klime, krajolika sjeveroistočne strane otoka Krka i susjedne obale Velebitskoga kanala, obale okrenute udarima bure. Jednako tako je impresioniran i izdržljivošću tamošnjih ljudi – mornara, vještih i izdržljivih pomoraca, koji se ne boje hirova bure i podivljale snage mora, pa dopušta džentlmenski da su možda ti mornari bolji i od pomoraca s istočne britanske obale. Opisi tih ljudi odaju njegovo divljenje muškosti i hrabrosti, a opisi igre mora, s izbijeljenom kamenom obalom i odbljescima sunca odišu jakim smislom za lirski, topli opis pejzaža. No sve je to ipak u izrazitom kontrastu s opisom hladnoće i osjećaja odbojnosti tih divljih i surovih krajolika u kojima još, kako Jackson sugerira, i djeluje živi duh razbojnika, gusara – uskoka.

.....
tiskala najvećim dijelom knjige na engleskome jeziku (književnost, prijevodi, povijest, statuti i zakoni te dr.) i djelovala je do 1491. godine (HAMILTON 1918, 8-15).

147 Jedino potpuno izdanje senjske glagoljske tiskare: Mirakuli Blažene deve Marije, čije je tiskanje izvršeno 15. lipnja 1508. godine, nalazi se u British Library u Londonu (LOKMER 2001, 57; NAZOR 2008, 99).

148 ŽUBRINIĆ 2001. – <http://www.croatianhistory.net/glagoljica/novih.html>.

149 U vrijeme Jacksonova posjeta Krku talijansko-talijanaški vladajući sloj svim je silama i administrativnim mjerama nastojao zadržati barem prevlast u gradskoj općini Krk, koja je obuhvaćala oko trećinu teritorija i stanovništva otoka (STRČIĆ 1998b, 249).

Kako danas razumjeti Jacksona

Neposredni poticaj za izradu ovoga rada nije bila samo ljupkost i dokumentacijska autentičnost Jacksonovih akvarela,¹⁵⁰ kojima kao da se nadahnjivao šezdesetak godina kasnije hrvatski slikar Vladimir Kirin,¹⁵¹ niti potreba kompletiranja već objavljenoga Kostićeva pregleda opisa grada Rijeke i širega kvarnerskoga, riječkoga područja u engleskim putopisima, posebno XIX. stoljeća, nego i kritičko vrednovanje Jacksonova djela u bitno izmijenjenim društvenim i političkim okvirima te odnosima u kojima danas žive ti krajevi, ali i razumijevanje onoga što nam Jackson svojim djelom poručuje. To je počelo kratkim opisom grada Rijeke, Trsata i obale sve do Senja¹⁵² pa se nastavilo Jacksonovim prikazom Senja i senjske prošlosti, posebno uskočkoga razdoblja,¹⁵³ a sada se taj mozaik Kvarnera, kako to područje Jackson naziva, dopunjuje opisom otoka i grada Krka na kojem je Jackson osjetio ekstatično uzbuđenje trajnijega karaktera upravo atmosferom grada Krka, što je najvećim dijelom derivacija arhitekture, mentaliteta i posebnosti, reklo bi se duha grada Krka i njegovih stanovnika. Time se još jasnije razlikuje Jackson arhitekt, konzervator, putopisac od Jacksona uglednoga pripadnika intelektualne, kulturne i političke elite velike imperijalne, kolonijalne sile kakva je tada bila Velika Britanija. To je i prilika da se jasnije uvidi tadašnji položaj naroda i krajeva koje Jackson opisuje, da se uoči vrijednost iznesenih činjenica i argumenata zbog kojih su ti krajevi i narodi bili ili su i danas zanimljivi utjecajnim političkim, društvenim i gospodarskim čimbenicima Europe i svijeta.

Čitatelj ostaje impresioniran Jacksonovim nizanjem povijesnih i geografskih podataka, dobrom pripremom putopisca, znanstvenim bogatstvom izvora, no, nažalost, ne uvijek sklonom objektivnom, opisu povijesti i stvarnosti ovih krajeva i njihovih stanovnika. Ta činjenica ukazuje na neophodnu i dragocjenu potrebu postojanja, stvaranja i čuvanja vlastitih izvora, podataka za pisanje vlastite povijesti, fiksiranja vlastita povijesnoga sjećanja, što su u

.....
150 Može se očekivati da će se naći mogućnosti da se ti radovi vide i u Rijeci, odnosno na širem riječkom području (Krku i Rabu posebno).

151 Vladimir Kirin (1894. – 1963.), hrvatski slikar i ilustrator. Slikao je vedute hrvatskih, posebno dalmatinskih gradova, kao i gotovo sve hrvatske narodne nošnje.

152 LOKMER 2010a.

153 LOKMER 2010b.

drugo polovici XX. stoljeća dobro shvatili mnogi ugledni povjesničari i kulturni djelatnici, kao i amateri zaljubljenici u svoj „zlatni otok“ Krk kontinuiranim izdavanjem Krčkoga zbornika, Krčkoga kalendara i niza drugih monografija i znanstveno-stručnih i popularnih izdanja. O tome najbolje svjedoči i brojna literatura koja govori o otoku Krku.

Ovim svojim putopisno-povijesnim djelom Jackson daje jasnu poruku o vrijednosti kulturno-povijesne, umjetničke baštine krajeva koje je posjetio, a u ovome slučaju o baštini grada i otoka Krka. To je prilika da se današnjim naraštajima objasni zavidna razina vrijednosti krčke baštine i njezina uloga u budućnosti, gledana upravo očima stranca, tj. izvana. I kao da Jackson današnjim vlasnicima, posjednicima te baštine poručuje o potrebi što boljeg vrednovanja i prezentiranja te baštine koja je ujedno i europska i svjetska, tj. svojina globaliziranoga svijeta, a čiju prezentaciju valja iskoristiti i u gospodarskome pogledu (turizam i slično). To prevedeno na jednostavan jezik znači da tu baštinu valja što bolje zaštititi, konzervirati i staviti u funkciju svakodnevnoga življenja i privređivanja na način prilagođen vremenu i vlastitim mogućnostima. Čitajući Jacksona nameće se i misao da je već davno grad Krk imao sve uvjete za djelovanje gradskoga ili otočnoga muzeja, posebno muzeja sakralne umjetnosti, glagoljice, obitelji knezova krčkih – Frankopana, kao i da je neophodno potrebno oživljavanje Algarottijeve knjižnice kao središta europskoga, kulturnoga života grada Krka, metropole istoimenoga otoka.¹⁵⁴

Stoga se s pravom očekuje da će se to uskoro i dogoditi te se možemo nadati da će grad Krk u skoro vrijeme imati te ustanove čije će djelovanje obogatiti svekoliki život grada i njegovih posjetitelja. Očekuje se, posebno nakon obnove hrvatske državne neovisnosti, da će hrvatski povjesničari kritički istražiti i objaviti sve dostupne relevantne izvore za regionalnu i opću hrvatsku povijest, posebno one koji su dulje bili prešućeni, odnosno izgubljeni u magli političkih prijepora i nerazumijevanja u labirintu sukobljenih interesa. To bogatstvo venecijanskih, njemačkih, austrijskih, turskih i drugih arhiva i knjižnica vrijedi istražiti i objaviti te dati objektivnu, dokumentiranu i povijesno utemeljenu sliku frankopanske, mletačke vladavine, uskočkoga djelovanja na otoku Krku i

.....
154 Danas je Algarottijeva knjižnica smještena u neadekvatnom prostoru, zapravo skladištu i nedostupna je već dugo ne samo krčkoj, nego i znanstvenoj javnosti, što je velika šteta. A i takav način smještaja knjižnice prijeti građi postupnim i sigurnim uništenjem.

Fotografija br. 35

Detalj portala (XV./XVI. st.). Krk, Vela placa 5 (foto: J. L.)

šire te to objaviti u časopisima i drugim izdanjima i tako objavljenom građom opskrbiti sve velike svjetske knjižnice¹⁵⁵ i arhive koji su najčešći izvori informacija svjetskim političarima, znanstvenicima, kulturnim djelatnicima, novinarima, publicistima, kao i svim onima koji će posjetiti ovaj dio Lijepe Naše.

.....
 155 Nažalost, vrlo mali broj hrvatske knjižne građe nalazi se u velikim svjetskim knjižnicama (British Library, Library of Congress, Bibliothèque National de France, Ruskoj nacionalnoj knjižnici, Austrijskoj nacionalnoj knjižnici, Talijanskim nacionalnim knjižnicama), a koje su od posebnoga značaja za hrvatsko pozicioniranje u svijetu ili pak vrlo važne za dobrosusjedske odnose. Dok neke države desetljećima šalju po jedan (obvezni) primjerak sve svoje tiskane građe u neke od ovih knjižnica, a druge (Srbija) svoju građu šalju u velikom broju i po izboru, Hrvatska to ne čini sustavno, a razmjenom samo u malom broju primjeraka. Ni hrvatska sveučilišta ne čine puno na tom planu. Ipak zauzimanjem malobrojnih hrvatskih intelektualaca u domovini (Velnić) i inozemstvu (Franolić), njihovih prijatelja u Hrvatskoj i pojedinih autora hrvatskih izdanja te knjižnice se ipak popunjavaju strateški važnom građom iz Hrvatske. Najbolje će se spoznati stanje građe o povijesti otoka Krka ako se provjere fondovi nekih za Krk i Krčane važnih knjižnica. Tako se provjerom s obzirom na neku specifičnu građu o otoku Krku (npr. *Krčki zbornik*) doznaje da Knjižnica u Rimu nema nijednoga naslova, a ona u Firenzi samo nekoliko, uglavnom turističkih izdanja. Austrijska knjižnica ima impozantnu zbirku, tj. gotovo sva izdanja, kao i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, a British Library ima dosta dobru, zadovoljavajuću zbirku naslova, daleko veću od one koju posjeduje Library of Congress, nacionalna knjižnica SAD-a, gdje živi brojna krčka emigracija. Začudujuće je da Vatikanska knjižnica nema nijedan naslov koji se odnosi na otok i grad Krk.

Fotografija br. 36

Splendidissima civitas Curictarum – „Presajni grad Krčana“ danas
(foto: J. L., 2005. godine)

Mnogo toga u ovom Jacksonovom putopisu upućuje na promišljanje nije li ova knjiga, osim što je bila zanimljiva sladokuscima željnih saznanja o novim, nepoznatim kulturnim spomenicima i doživljaja egzotičnih krajeva, ipak mogla imati i drugi cilj. Ako i nije radio tu knjigu po narudžbi, Jackson je tim putopisom utjecao na sunarodnjake i ponukao ih da krenu istim ili sličnim itinerarom, da i oni napišu svoja zapažanja i dojmove,¹⁵⁶ ali je isto tako dao dosta argumenata političkim i drugim čimbenicima na koje je bitno utjecao, posebno na njihovo ponašanje tijekom i nakon Prvoga svjetskog rata, odnosno pri stvaranju novih država na tlu propale Austro-Ugarske Monarhije. Time je T. G. Jackson djelomično i odgovoran za stavove britanske i američke diplomacije pri krojenju granica, posebno nakon Prvoga svjetskoga rata i svih onih patnji Krčana, i Hrvata i Talijana, toga doba.

Usprkos svemu navedenome, ova je knjiga svojevrstan pogled Europe, poglavito anglosaksonske, britanske visoko razvijene sredine, na naše krajeve,

156 F. Hamilton Jackson, *The Shores of the Adriatic, The Austrian Side, The Küstenlande, Istria, and Dalmatia*, London, 1908.

Fotografija br. 37

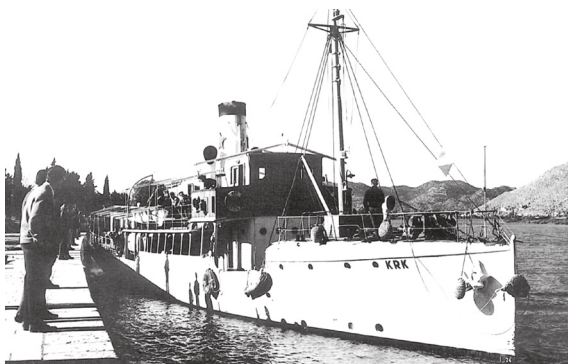
Martin Rota Kolunić (Martinus Rota), Bitka kod Lepanta 7. listopada 1571. godine, bakrorez (309 x 469 mm) iz 1572. godine, Real Academia Española, Madrid

gradove i cijelu regiju te daje sliku koja nam je zasigurno nedostajala - odnos koji se nalazi između ljubavi i pristrane objektivnosti, gledan s pozicija interesa, intelektualne, kulturnopovijesne (ne)zainteresiranosti, ali i svojevrsne nadmoćnosti. Ova knjiga, kada se očisti od svih povijesno-političkih pristranosti, ima za nas veliko dokumentarno značenje, ali nam daje i svu (ne)objektivnost sagledavanja i optike učenoga, dobro ugladenoga Britanca koji, dok promatra opisane krajeve, nikada ne zaboravlja, odnosno uvijek vodi računa isključivo i jedino o interesima svoje zemlje. Pouka je to koja i danas vrijedi ne samo u politici, nego i šire - od vrednovanja i stalnog preispitivanja vlastita geostrateškog i geopolitičkog položaja, resursa svih vrsta, kulturne baštine preko gospodarskog interesa, posebno u nekim granama (turizam, proizvodnja zdrave hrane, gospodarenje i upravljanje ekološki očuvanim prostorom, morem i zalihama pitke vode) do preispitivanja i stalnoga oblikovanja suvremenoga vlastitog nacionalnog identiteta kao zaštite osobnosti pojedinca, naroda i države, posebno pri ulasku u moderno političko te gospodarsko europsko i svjetsko zajedništvo.

Fotografija br. 38

Parobrod Rovinj, bivša Slavija, krajem pedesetih godina XX. st. u riječkoj luci (scan: Ivo Batričević¹⁵⁷)

Fotografija br. 39

Parobrod Krk, bivši Frankopan, krajem pedesetih godina XX. st. (scan: Ivo Batričević¹⁵⁸)

.....
157 Parobrod Rovinj (210 BRT; 40,46 m dug; snaga 390 kW; brzina 10,5 čv.; 290 putnika) sagrađen je 1911. godine u brodogradilištu Marco Martinolich u Malom Lošinju pod imenom Slavija za Austro-hrvatsko parobrodarsko društvo na dionice iz Punta. U Drugome svjetskom ratu plovi u sastavu talijanske ratne mornarice pod imenom Giuseppe Fontana, kada je 1943. bombardiran i potopljen u senjskoj luci. Od 1947. je u floti Jadrolinije pod imenom Rovinj, a 1964. godine skončao je u rezalištu (ŽGALJIĆ 1999, 62; JADROLINIJA – Rovinj).

158 Parobrod Krk (159 BRT; 37 m dug; snaga 257 kW; brzina 11 čv.; 280 putnika) sagrađen je 1908. godine u brodogradilištu Marco Martinolich u Malom Lošinju pod imenom Frankopan za Austro-hrvatsko parobrodarsko društvo na dionice iz Punta. U Drugome svjetskom ratu plovi u sastavu talijanske ratne mornarice pod imenom Frangipane. Od 1947. je u floti Jadrolinije pod imenom Krk, a 1961. godine skončao je u rezalištu (JADROLINIJA – Krk).

Izvori i literatura

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Dio I. od godine 503–1102., izdaje Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine (Monumenta historica Slavorum Meridionalium – Povjestni spomenici Južnih Slavenah – knjiga II.), 1874.

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički sbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Dio II. od godine 1102–1200., izdaje Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine (Monumenta historica Slavorum Meridionalium – Povjestni spomenici Južnih Slavenah – knjiga III.), 1875.

Commissio Francisci Barbo provisoris Vegle. 1481. 24 aprilis, u: *Commissiones et relationes Venetae*, tom. I. annorum 1433 – 1527, collegit et digessit Šime LJUBIĆ, Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. VI), 1876., 102-108.

(<http://www.hazu.arhivpro.hr>)

Giuridizione antica di Veglia. Relazione di Antonio Vinciguerra 1481., u: *Commissiones et relationes Venetae*, tom. I. annorum 1433 – 1527, collegit et digessit Šime LJUBIĆ, Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. VI), 1876., 29-101.

(<http://www.hazu.arhivpro.hr>)

Valier, Piero, Relacija Piera Valiera, generalnoga providura Dalmacije i Albanije 1680. godine (Relazione della Dalmazia dell'ecom. Piero Valier, fu generale in Dalmatia, e Albania, 1680.), u: *Mletačka uputstva i izvještaji – Commissiones et relationes Venetae*, sv. 8, sabrao i obradio / collegit et digessit Grga NOVAK, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. 51), 1977., 57-80.

ABILA *Archeological Project* – „Ptolemy the Geographer“ (14. 10. 2010.)

URL: <http://www.abila.org/html/ptolemy.html> (17. 10. 2010.)

ANTOLJAK, Stjepan, Arpadovići, *Hrvatski biografski leksikon* 1 (1983): 243-252.

AUSTRO – HUNGARIAN GULDEN

URL: http://en.wikipedia.org/wiki/AustroHungarian_Gulden (22. 10. 2010.)

AUSTROUGARSKA – brodarske tvrtke, „Austrijski Lloyd“ (15. 9. 2004.)

URL: <http://public.carnet.hr/fame/hrvat/ah-s.html#ah~lloyd> (9. 11. 2009.)

BADURINA, Anđelko, Velum calicis, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolicke zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

BEKAVAC-LOKMER, Fila, Dojmovi iz Londona (8), *Zvona* 10 (1995): 6

BEKIĆ, Luka – VIŠNJIĆ, Josip, Južni dio antičke nekropole na položaju Sv. Marko-Baška, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 41 (2008): 209-257.

BELAMARIĆ, Joško, Europski dalekozor, *Vijenac* 329 (2006).

BENIĆ, Gordana, Engleski akvareli dalmatinske prošlosti, *Slobodna Dalmacija* (prilog), Split, (20. 8. 2006.)

BOLONIĆ, Mihovil, *Otok Krk – kolijevka glagoljice*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1980.a

BOLONIĆ, Mihovil, Uskoci i otok Krk, *Senjski zbornik* 8 (1980b): 343-354.

BOLONIĆ, Mihovil, *Vrbnik nad morem od početka do propasti Austro-ugarske*, (Krčki zbornik 9, Posebno izdanje 3), Krk 1981.

BOLONIĆ, Mihovil, Veze grada Senja i otoka Krka, *Senjski zbornik* 9/1981-1982 (1982): 149-162.

BOLONIĆ, Mihovil, Pet stoljeća naših sela, *Krčki zbornik* 16 (1986) Posebno izdanje 9: 17-71.

BOLONIĆ, Mihovil – STRČIĆ, Petar, Zapisnici sjednica i skupština “Hrvatske čitaonice” u Vrbniku 1871 – 1929. godine, *Krčki zbornik* 4 (1973): 9-20.

BOLONIĆ, Mihovil – ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 22002.

BONIFAČIĆ, Ruža, O odnosu urbanog i etičkog identiteta: primjer Talijana i Hrvata u gradu Krku, *Etnološka tribina* 34-35/2004-2005 (2005): 61-75.

BOZANIĆ, Anton, Giambattista Cubich, liječnik, pisac krčke povijesti (rukopis), 2007.

BRADANOVIĆ, Marijan, *Nepoznati Omišalj. Katalog zbirke Lapidarij. Pregled povijesti i kulturnopovijesni vodič gradića i okolice*, Omišalj: Općina Omišalj, 2002.

BRADANOVIĆ, Marijan, Šesterostrana kruna cisterne krčkoga providura Angela Gradeniga, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40/2003/2004 (2005): 239-254.

BRATANIĆ-ČIMBUR, Maja, Doprinos Aleksandra Lochmera englesko-hrvatskoj leksikografiji, *Senjski zbornik* 8 (1980): 243-247.

BROWN, Virginia, Dalmatinski volumeni beneventane, *Vijenac* 166 (2000).

BULIĆ, Frane, Sv. Kvirin biskup i mučenik grada Sisciae (Siska), *Bogoslovska smotra* XII (1924) 1: 118-122.

CUBICH, Gianbattista, *Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia*, vol. 1-3, Trieste: G. Cubich (Trieste: Stabilimento tipografico Appolonio & Caprin), 1874. – 1875.

ČRNČIĆ, Ivan, *Najstarija poviest Krčkoj, Osorskoj, Rabskoj, Senjskoj i Krbavskoj biskupiji*, Rim: Petar Marietti, 1867.

DÀNDOLO

URL:http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/D/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_D_018427.xml (15. 6. 2010.)

DÀNDOLO, Andrea

URL:http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/D/BIOGRAFIE__EDICOLA_D_018428.xml (15. 6. 2010.)

DOGI DELLA REPUBBLICA DI VENEZIA (16. 8. 2010.)

URL: [http://it.wikipedia.org/wiki/DOGI della Repubblica di Venezia](http://it.wikipedia.org/wiki/DOGI_della_Repubblica_di_Venezia) (25.09.2010.)

ÈMO

URL:http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/E/BIOGRAFIE__EDICOLA_E_021948.xml (16. 6. 2010.)

FABER, Louis George, *The Fisheries of the Adriatic and the Fish thereof, A Report of Austro-Hungarian Sea-Fisheries*, with a detailed Description of Marine Fauna of the Adriatic Gulf, With eighteen woodcut Illustrations after Drawings by Leo Littrow, Bernard Quaritch, London, 1883.

URL: <http://www.archive.org/details/fisheriesadriat00fabegoog> (1. 7. 2010.)

FALIÈRO, Ordelafo

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/F/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_F_023090.xml (16. 6. 2010.)

FRGAČIĆ-TOMIĆ, Božo, Grad Krk, *Krčki zbornik* 29 (1994) Posebno izdanje 23: 59-75.

FARIČIĆ, Josip, Otok Pag na starim kartografskim prikazima, *Geoadria* VIII (2003) 1: 47-126.

FILIPOVIĆ, Rudolf, Aleksander Lochmer, utemeljitelj hrvatske anglistike, *Senjski zbornik* 8 (1980): 235-242.

FIORENTIN, Anna Maria, *Krk – splendidissima civitas Curictarum*, III. dopunjeno, prvo hrvatsko izdanje, prijevod s talijanskoga Franjo Matejčić, Rijeka: Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, sv. 44. Posebno izdanje, sv. 38), Izdavačka kuća Adamić, 2001.

FÓSCOLO, URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/F/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_F_035287.xml (16. 6. 2010.)

FUČIĆ, Branko, *Glagoljski natpisi*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1982.

GALOVIĆ, Tomislav, *O Dubašnici i njezinim ljudima. Prinosi za povijest dubašljanskoga kraja na otoku Krku*, Rijeka: Općina Malinska-Dubašnica, Malinska – Izdavačka kuća Adamić, Rijeka – Povijesno društvo otoka Krka, Krk (*Krčki zbornik*, sv. 48., Posebno izdanje Povijesnog društva otoka Krka, sv. 42.), 2004.

GIRARDI-KARŠULIN, Mihaela, Matija Frkić (Krk, 1583 – Padova, 1669), *Filozofski glasnik – Nuntius philosophicus – Keryks philosophikos*. Bulletin Hrvatskoga filozofskog društva 4 (1995.): 2-20.

GJUKIĆ-BENDER, Vedrana, *Sir Thomas Graham Jackson, Hrvatski motivi na crtežima i akvarelima 1882. – 1885.*, Dubrovnik, 2006.

GOLDSTEIN, Ivo, *Bizant na Jadranu. Bizant na Jadranu od Justinijana I. do Bazilija I.*, Zagreb: Latina et Graeca (Biblioteka Latina et Graeca – Radovi, knj. 13) i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1992.

GOLUB, Ivan, Hrvatski teolozi XVII. stoljeća, *Bogoslovska smotra* 4 (2004): 729-776.

GRADENIGO

http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/G/BIOGRAFIE_EDICOLA_G_130250.xml

GRGIĆ, Marijan, Antependij, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Benedikt, Benediktinci, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Franjo Asiški, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Misnica, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Paun, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Skolastika, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRGIĆ, Marijan, Toma Akvinski, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti, 1979., s. v.

GRÜNFELDER, Anna Maria, Senjski uskoci u borbi za samobitnost grada Senja – u povodu 400. obljetnice smrti Josipa Rabatte (31. prosinca 1601.), *Senjski zbornik* 28 (2001): 129-138.

HAMILTON, W. Frederick, *A brief history of printing in England. A short history of printing in England from Caxton to the present time*, Chicago 1918.
URL: <http://www.archive.org/details/briefhistoryofpr00hamiuoft> (18. 8. 2010.)

HICHENS, Robert, *The Near East, Dalmatia, Greece and Constantinople*, Illustrated by Jules Guérin and with photographs, New York 1913.
URL: <http://www.archive.org/details/neareastdalmatia00hich> (20. 8. 2010.)

HOLBACH, Maude M., *Dalmatia, the land where East meets West*, with upwards of 50 illustrations from photographs by O. Holbach and map, London – New York, MCMX.
URL: <http://www.archive.org/details/cu31924028118267> (22. 8. 2010.)

JACKSON, F. Hamilton, R.B.A., *The Shores of the Adriatic, The Austrian Side, The Küstenlande, Istria, and Dalmatia*, Fully illustrated with Plans, Drawings by the Author, and photographes taken specially for this work, London 1908.
URL: <http://www.archive.org/details/shoresofadriatic01jack> (10. 3. 2010.)

JACKSON, Thomas Graham, *Dalmatia, the Quarnero and Istria with Cetigne in Montenegro and the Island of Grado*, Vol. III, Oxford 1887.
URL: <http://www.archive.org/details/dalmatiaquarnero03jack> (20. 9. 2009.)

JACKSON, Thomas Graham, *Hrvatski motivi na crtežima i akvarelima 1882. – 1885. / Croatian motives in drawings and watercolours 1882-1885.*, katalog izložbe, Split: Grad Split, 2006.

JACKSON, Thomas Graham, „Thomas Graham Jackson“, relevant Non – Istrian (2009.)

URL:http://www.istrianet.org/istria/illustri/non-istrian/jackson_tg/index.htm (25. 5. 2010.)

JAREB, Mario, Trogirski incident od 1. prosinca 1932. i mletački lav Svetoga Marka kao simbol „talijanstva“ istočne obale Jadrana, *Časopis za suvremenu povijest* 2 (2007): 249-513.

JURKOVIĆ, Miljenko, „Doppelkapelle“ sv. Kvirina u Krku, biskupska palaćinska kapela dvostruke funkcije, *Prilozi povijest umjetnosti u Dalmaciji* 32 (1992): 223-235.

KALOĐERA, Damir, A. Lochmer – autor prve pedagoške gramatike engleskog jezika na hrvatskom, *Senjski zbornik* 8 (1980): 255-261.

KAPITANOVIĆ, Vicko, Frće, Mate (Frkić, Ferčić, Ferkić, Frčić, Ferchi; Matthaeus Ferchius Veglensis), *Hrvatski franjevaćki biografski leksikon*, ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Ćošković, Vicko Kapitanović, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2010., s. v.

KARAĆ, Zlatko, Tragovi bizantskog urbanizma u Hrvatskoj, *Prostor* 3 (1995): 285-298.

KATALINIĆ, Vjera – VELČIĆ, Franjo – ŽGALJIĆ, Josip, *Nikola Udina Algarotti*, Rijeka: Glosa, 2010.

KLAIĆ, Nada, Knezovi Frankapani kao krćka vlastela, *Krćki zbornik* 1 (1970):125-180.

KLAIĆ, Vjekoslav, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb: Matica hrvatska, 1901.

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Knjiga prva*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1972.a

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Knjiga treća*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1972.b

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Knjiga četvrta*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973.a

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Knjiga peta*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973.b

KLAIĆ, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Knjiga druga*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1974.

KLEN, Danilo, *Šćavunska vesla, galije i galijoti na istočnoj obali Jadrana, Pula: Čakavski sabor (Biblioteka Istra kroz stoljeća), Istarska naklada, "Otokar Keršovani", Edit, Centro di ricerche storiche - Rovinj, 1986.*

KOSTIĆ, Veselin, *Rijeka i okolica u starim engleskim putopisima – Rijeka and the Rijeka Region in Old English Travel Books*, Rijeka: Adamić, 2006.

KULUNDŽIĆ, Zvonimir, *Glagoljaška štamparija XV-XVI stoljeća, Kosinj-Senj-Rijeka, Historiografska i bibliografska obrada, Dodatak: Svjetska karta širenja knjigotiska, Mainz, 1962. godine, Senjski zbornik 2 (1966): 167-308.*

KURELAC, Miroslav, *Ivan Lučić Lucius – otac hrvatske historiografije*, Zagreb: Školska knjiga, 1994.

LADIĆ, Zoran, Miroslav Kurelac, Ivan Lučić – Lucius, otac hrvatske historiografije, Zagreb 1994. (prikaz), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16 (1998): 157-163.*

LEŠIĆ, Denis, *Otok Krk: vodič u riječi i slici*, Krk: Aquanet, 2003.

LEŠIĆ, Denis, *Košljun, duhovnost, kultura, priroda*, Krk: Aquanet, 2005.

LOKMER, Juraj, *Izložba glagoljica. Vodič*, Rijeka: Sveučilišna knjižnica Rijeka, 2001.

LOKMER, Juraj, Ex-voto Kvirina Desantića, patricija senjskoga u crkvi Majke Božje Goričke u Baški, *Senjski zbornik* 32 (2005): 95-116.

LOKMER, Juraj, Rijeka i okolica s kraja XIX. stoljeća u putopisu Sir Thomasa Grahama Jacksona (1835-1924), *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 50-51 (2011) /u tisku/

LOKMER, Juraj, Senj, uskoci i bura u putopisu Sir Thomas Grahama Jacksona (1835 – 1924), *Senjski zbornik* 36 (2009): 123-198.

LOREDÀN O LOREDANO

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/L/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_L_140010.xml (18. 6. 2010.)

LOREDÀN, Antonio

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/L/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_L_140011.xml (18. 6. 2010.)

LUCCHESI, Giovanni, *Sante Fosca e Maura, martiri, Santi, Beati e testimoni* (2001.)

URL: <http://www.santiebeati.it/dettaglio/40700> (10. 7. 2010.)

LUČIĆ, Josip – LEŠIĆ, Anto, Cededá (Čededá, Sedeh, Zded, Zdedá), navodni krčki biskup (XI. st.), *Hrvatski biografski leksikon* (Bj-C) 2 (1989): 611 - 612.

LUKEŽIĆ, Irvin, *Fijumanske priče*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1991.

LUKŠIĆ, Ivo, Bura u Senju, *Senjski zbornik* 6 (1975): 467- 494.

LULIĆ, Stanko, Opus columnarum katedrale sv. Marije u Krku, *Starohrvatska prosvjeta* (ser. III) 32 (2005): 113-128.

LJUBIĆ, Šime, Baška na otoku Krku, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 1 (1884): 71-74.

LJUBOVIĆ, Enver, *Gradski i plemićki grbovi Senja*, Senj: VI. naklada, 1998.

MAHULJA, Ivan, *Knez Ivan zadnji Frankopan na Krku. Historičko-narodna pripoviest*, Trst 1893. (pretisak: Riječki nakladni zavod, Rijeka 2007.)

MARDEŠIĆ, Ivo, Thomas Graham Jackson i Zadar, Stogodišnjica dogradnje zvonika prvostolnice Sv. Stošije (1893 – 1993.), *Zadarska smotra* 4-5 (1993): 11-23.

MARDEŠIĆ, Ivo, Politika i estetika kod britanskih putopisaca o Dalmaciji u 19. stoljeću, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 36 (1997): 157-158.

MARDEŠIĆ, Petar, Bracera, *Pomorska enciklopedija* (A-Cez) 1 (1972): 425-426.

MARIĆ, Mirna, Roženice (sopele, sopile, supiele, tororo), *Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« (Niz hrvatske regije i gradovi), 2005., s. v.

MATIJAŠIĆ, Robert, Kandler, Pietro, *Istarska enciklopedija*, ur. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« (Niz hrvatske regije i gradovi), 2005., s. v.

MAYHEW, Tea, *Krčka komuna u doba Lepantske bitke 1571. godine*, Krk: Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, sv. 63. Posebno izdanje, sv. 59), 2008.

MICHIÈL, Vitale II.

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/M/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_M_144734.xml (20. 06. 2010.)

MILČETIĆ, Ivan, Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika: II. Zakon brašćine svetoga duha u Baški, *Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 25 (1892): 137-151.

MOHOROVIČIĆ, Andre, Novootkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starokršćanske bazilike u gradu Krku, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 360 (1971) VI/360: 19-34.

MOQUÉ, Lee, *Delightful Dalmatia, Illustrated*, New York – London 1914.

URL: <http://www.archive.org/details/cu31924028118283> (20. 08. 2010.)

NAZOR, Anica, Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494-1508, *Slovo* 21 (1971): 415-444.

NAZOR, Anica, *Knjiga o hrvatskoj glagoljici: "Ja slovo znajući govorim..."*, priredili Srećko Lipovčan i Zlatko Rebernjak, Zagreb: Erasmus naklada, 2008.

NEALE, John Mason, *Notes ecclesiological and picturesque on Dalmatia, Croatia, Istria, Styria with a visit to Montenegro*, London 1861.

URL: <http://www.archive.org/details/notesecclesiolo00nealgoog> (25. 8. 2010.)

NOVAK, Nino, *Izvještaj sa zaštitnih istraživanja u Baški na lokaciji kapelice Sv. Marko* (stručno izvješće), 2003.

NOVAK, Nino, *Lapidarij – Volsonis Krk – mjesto gdje se spajaju prošlost i sadašnjost*, 2004.

NOVAK, Viktor, *Scriptura Beneventana s osobitim obzirom na tip dalmatinske beneventane. Paleografska studija*, Zagreb: Tisak Tipografije d.d., 1920.

NUMIZMATIKA (2009)

URL: <http://numizmatika.antikviteti.net/pojma/ss.html> (21. 05. 2010.)

ORSÈOLO

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/O/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_O_149031.xml (18. 6. 2010.)

ORSÈOLO, Pietro II.

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/O/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_O_149035.xml (18. 6. 2010.)

OSTOJIĆ, Ivan, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II: Benediktinci u Dalmaciji – Benedictini in Croatia et regionibus finitimis. Vol. II: Benedictini in Dalmatia*, Split: Benediktinski priorat – Tkon kod Zadra, 1964.

PANTELIĆ, Marija, Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića, pisca i štampara glagoljskih knjiga, *Senjski zbornik* 6/1973-1975 (1975): 31-44.

PANTELIĆ, Marija, Baromić, Blaž (Baromov sin), *Hrvatski biografski leksikon* (A-Bi) 1 (1983): 478-480.

PAVAČIĆ, Ivan, Sopele – narodni instrument, *Krčki kalendar* 1996:107-110.

PELC, Milan, Minijatura, tipografija, grafika i zlatarstvo, u: *Hrvatska renesansa. Katalog izložbe* (Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 26. kolovoza – 21. studenoga 2004., Musee national de la Renaissance, Chateau d'Ecouen, 8. travnja – 12. srpnja 2004.), prir. Miljenko Jurković i Alain Erlande-Brandenburg, Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2004., 97-220.

PELC, Milan, *Renesansa*, Zagreb: Naklada Ljevak (Povijest umjetnosti u Hrvatskoj), 2007.

PISANI

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/P/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_P_152672.xml (20. 6. 2010.)

POLONIJO, Mate, Krčka porodica Ferchie i teolog o. Mate Ferkić, *Bogoslovska smotra* 1 (1934): 69-81.

POLONIJO, Mate, Prvi uzmak glagoljice u krčkoj biskupiji, *Radovi Staroslavenskog instituta* 2 (1955): 193- 211.

POLONIJO, Mate, *Sveta Fuska na Krku: o 650. obljetnici prvoga spomena crkve (1338. – 1988.)*, Zagreb – Krk: Kršćanska sadašnjost i Župni ured Linardići, 1987.

POSAVEC, Vladimir, Rimska historiografija carskog doba, Hrvatski povijesni portal (2008)

URL: <http://povijest.net/sadrzaj/lenta/stari-vijek/rim/471-rimska-historiografijacarskog-doba.html> (22. 4. 2010.)

RADIĆ, Nikola (p. Miko), *Iz povijesti kapele Sv. Andrije i Darovnica Ivana Frankapana iz 1454. godine* (2002.).

URL: <http://www.croatianhistory.net/etf/andrija.html> (25. 05. 2010.)

RAGUŽIN, Alojzije, *Punat. Knjiga 1.*, Krk: Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, sv. 23. Posebno izdanje, sv. 17), 1991.a

RAGUŽIN, Alojzije, *Punat. Knjiga 2.*, Krk: Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, sv. 24. Posebno izdanje, sv. 18), 1991.b

SDRINIAS

URL: <http://skola.sys.hr/plemstvo/sdrinias.htm> (10. 6. 2010)

SOLIDUS

URL: [http://en.wikipedia.org/wiki/Solidus_\(coin\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Solidus_(coin)) (19. 5. 2010.)

SPICIJARIĆ, Nina, Nikola Udina Algarotti (Krk, 1791. – Beč, 1838.) muzikolog, filolog, prevoditelj, *Rijeka* 1 (2010): 93-95.

STEINER, Marijan, Liturgijska raznolikost u prošlosti i liturgijski pluralizam u sadašnjosti, *Bogoslovska smotra* 2-3 (2003): 329-339.

STRČIĆ, Mirjana, Ivan Feretić, hrvatski narodni pretprepoditelj iz Vrbnika, *Krčki kalendar* 1994: 58-59.

STRČIĆ, Petar, Feretićeve povijest otoka Krka (1819. god.), *Krčki kalendar* 1994: 53-57.

STRČIĆ, Petar, Frankapani, *Hrvatski biografski leksikon* (E-Gem) 4 (1998a): 387-427.

STRČIĆ, Petar, Otok Krk u doba „posljednjega“ dalmatofona Antuna Udine Burburana (XIX. st.), *Folia onomastica Croatica* 7 (1998b): 237-266.

STRČIĆ, Petar, Vončinin genealoški, onomasiološki i kronološki pristup Franji Krstu Frankopanu, *Kolo* 2 (2002)

URL:<http://matica.hr/Kolo/kolo0202.nsf/AllWebDocs/strcic1> (8. 10. 2010.)

SUIĆ, Mate, *Antički grad na istočnom Jadranu*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Golden marketing, 2003.

SVETI KVIRIN – SISAČKI

URL: <http://www.biskupija-sisak.hr/~biskupij/index.php/biskupija/sveti-kvirin-sisacki.html>.

ŠILJEG, Bartul, Kapituli tipa Gradina – Gradina – type capitals, *Opuscula archaeologica – Radovi Arheološkoga zavoda FFZG* 32/2008-2009 (2009): 81-100.

ŠVOB, Mladen, Gorjanski (de Gora), Gorjanski Nikola I., Gorjanski Nikola II., *Hrvatski biografski leksikon* (Gn-H) 5 (2002): 60-63.

TIEPOLO

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/T/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_T_164493.xml (20. 6. 2010.)

TIJAN, Pavao, *Senj. Hrvatski kulturni spomenici*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1940.

TRANSMUNDO-FRANGIPANE, Camillo, *De Frangipanibus Illyricis eorumque consanguineis commentarium*, Romae 1870.

TREVOR, Roy, *My Balkan tour, an account of some journeyings and adventures in the Near East together with a descriptive and historical account of Bosnia & Herzegovina, Dalmatia, Croatia & The Kingdom of Montenegro, with a photogravure frontispiece a map and 104 other illustrations*, London – New York, 1911.

URL: <http://www.archive.org/details/mybalkantouracco00trevuoft> (25. 9. 2010.)

VASSILICH, Giuseppe, Sull'origine dei Conti di Veglia sedicenti Frangipani. Studio critico, *Pagine Istriane, periodico mensile scientifico-letterario-artistico con particolare riflesso alla provincia dell' Istria*, 1-12 (1904).

VEČKOVIĆ, Stjepan, *Sopile. Hrvatska tradicijska glazbala* (16. 1. 2008.)

URL: <http://www.gajde.com/index>. (22. 10. 2010.)

VEČKOVIĆ, Stjepan, Istarski mih, *Istrapedia* (25. 10. 2010.)

URL: <p://www.istrianet.org/istria/music/instruments/istarski-mih.htm>

VEKARIĆ, Stjepan, Lugger, *Pomorska enciklopedija* (Ko-Mit) 4 (1978): 366.

VEKARIĆ, Stjepan, Škuner, *Pomorska enciklopedija* (Ri-Šnj) 7 (1985): 700.

VELČIĆ, Franjo – TRINAJSTIĆ, Petar, *Krčka biskupija danas i u prošlosti – Dioecesis Veglensis* (autor teksta: Franjo Velčić, autor koncepta i fotografija: Petar Trinajstić), Krk: Biskupski ordinarijat, 2002.

VELČIĆ, Ivana, Aleksandar Lochmer među prvim piscima udžbenika za engleski jezik, *Senjski zbornik* 8 (1980): 249-253.

VELNIĆ, Teofil, *Košljun kod Punta na otoku Krku. Kulturno-povijesni prikaz*, Punat: Samostan Košljun, 1966.

VENIÈR

URL: <http://www.treccani.it/Portale/> (20. 6. 2010.)

VINCIGUÈRRA Antonio

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/V/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_V_167606.xml (21. 10. 2010.)

VULINOVIĆ-ZLATAN, Šimo, Šibenik i okolica/T. [Thomas] G. Jackson, [prev. s engl. Šimo Vulinović-Zlatan], [S. l.] 1990.

WILD BIĆANIĆ, Sonia, *British Travellers in Dalmatia 1757-1935. Plus a little more about Dalmatia today*, Zaprešić: Fraktura, 2006.

ZELIĆ, Danko, Otok Krk u antičkim izvorima, *Latina et Graeca* 38 (1991): 25-34

ZELIĆ, Danko, O antičkom i srednjovjekovnom imenu grada i otoka Krka, *Croatica Christiana periodica* 19 (1995): 55-62.

ZÈNO Ranieri

URL: http://www.treccani.it/Portale/Enciclopedia_online/Z/BIOGRAFIE_-_EDICOLA_Z_170486.xml (22. 6. 2010.)

ŽIC, Igor, Slike Girolama i Francesca da Santacroce na Krku, *Sušačka revija* 48 (2004): 103-111.

ŽIĆ-ROKOV, Ivan, Galijoti otoka Krka (Prema spisima biskupskoga arhiva u Krku), *Krčki zbornik* 1 (1970): 223-234.

ŽIĆ-ROKOV, Ivan, Kompleks katedrala – Sv. Kvirin u Krku, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 360 (1971a): 131-167.

ŽIĆ-ROKOV, Ivan, Gradske zidine i ulice u Krku (Povijesna istraživanja), *Krčki zbornik* 2 (1971b): 179-255.

ŽIĆ-ROKOV, Ivan, Naseljavanje Dubašnice i Poljica u 15. stoljeću, *Krčki zbornik* 7 (1976): 183-194.

ŽIĆ-ROKOV, Ivan, Cikuta, plemićka obitelj na otoku Krku, *Hrvatski biografski leksikon* (Bj-C) 2 (1989): 663-664.

ŽUBRINIĆ, Darko, Hrvatski glagoljički rukopisi izvan domovine, 2001. (28. 10. 2009.)

URL: <http://www.croatianhistory.net/glagoljica/novih.html> (5. 11. 2010.)

ŽGALJIĆ, Josip, *Krčki jarboli – vremeplov brodogradnje i pomorstva otoka Krka*, Rijeka – Krk: Glosa, 1999.

ŽUŽIĆ, Milica, Šest šestina manirizma, *Croatica et Slavica Jadertina* 5 (2010): 157-167

Juraj LOKMER

The island of Krk and its cultural heritage in the travel journal of Sir Thomas Graham Jackson from the end of the 19th century (Part II)

Summary

British architect, historian, art scholar and writer Sir Thomas Graham Jackson (1835-1924), while travelling in the years 1882, 1884 and 1885 along the eastern shores of the Adriatic from Grado and Aquileia down to Boka Kotorska and Cetinje, described with documentary precision in words and pictures the people and places seen, recorded architectural monuments, historic events and natural phenomena. In 1885 he was staying on the island and in the town of Krk. He published the visit's impressions in his now standard work: *Dalmatia, the Quarnero and Istria with Cetigne in Montenegro and the Island of Grado*, printed in Oxford in 1887 in three parts (books). In the present paper the autor gives a translation of Jackson's description of the town and island with relevant commentaries, explanations and pictorial materials intended to elucidate the whole context of the travel journal. Jackson arrives at Krk from the island of Cres with a small sailing vessel into the bay of St. Fosca. From there he is transported on board of a wagon to the town of Krk. Jackson was thrilled and captivated by the town. The description of the island and town of Krk given by Jackson is splendid, filled with historical data, judgments on events of the past, chronological determination and artistic value of the architecture and historic objects, with lyrical, sometimes even grotesquely biting descriptions of people and landscapes, with opinions and judgments unmistakably shaped and coloured by the political background and world view of his social class and his homeland. Jackson's descriptions

and depictions reflect not only his excitement about the churches, monasteries, the town's citadel, walls and works of art, but also his enthusiasm for the history of Krk as a whole, especially for the townspeople of Krk with their Romance, Latin culture making them thus dominant in comparison with the rural population outside the city walls. Indeed, he does not fail to detect the island's peculiarity: the Old Church Slavonic language and Glagolitic script in the worship. He recognizes that liturgical coexistence of Slavic and Latin culture. He is interested also in the political conditions in the past as well as in the time of his stay on Krk and for that purpose he draws primarily on the Venetian sources. A rather broad description of the Frangipani family and its rule over the island is added too. He uses well-known sources and while nothing new is said or shown, still he manages to refresh and re-utilize the sources from which he takes his data (Antonio Vinciguerra). He makes a trip to Košljun, describes the Franciscan church and the monastery. There is a mention of Baška too and on Stara Baška judgments are made based on his reliable sources (Cubich, Vassilich etc.). In Vrbnik he waits for a ship to Rijeka. He is thrilled about the pastoral scenery of an autumnal grape harvest and the loading of the grapes into ships, but also surprised at Vrbnik's layout and appearance. At the end, let down by the official ship connection, he leaves the island on board of a rented rowing boat arriving at the nearby Selce. Having spent the night there, the next day he catches a ship to Rijeka. His descriptions, the historical-political additions dismissed, contain valuable data and first-hand accounts about the island, the people and the living conditions of the fin de siècle Krk as seen and interpreted through the eyes of others, i. e. foreigners. They represent documents, which, by the authority of Jackson's remarkable personality, came to shape the public opinion of the English-speaking world. Today they may seem curious, but those views and sentiments had influenced considerably the political decisions of the Anglo-Saxon countries, primarily Great Britain at the end of the 19th and during the 20th century, that caused a lot of suffering and distress for the inhabitants of this island, especially after the WWI and during the WWII. The present paper offers an insight into the epoch and the *Zeitgeist* of Jackson's account making thus possible for us to better understand both the specific moment and the historical perspective of Jackson's work and his living and non-living protagonists. Likewise, one gets a

broader horizon of understanding and valuating the island's cultural heritage, which leads to a better outlook over the future of this Croatian island and town of Krk – „Splendidissima civitas Curictarum“.

Keywords: travel journal, island of Krk, Frangipani, Thomas Graham Jackson.